

Dr. Schmidt Tibor:

Az erdélyi oláh kérdés és Nagy Rumánia.

(Szerzőnek az Erdélyi Magyar-Székely Szövetség
ismeretterjesztő előadásai során Budapesten, 1920.
április 25. én tartott előadása.)

BUDAPEST, 1920.

AZ ERDÉLYI MAGYAR-SZÉKELY SZÖVETSÉG KIADÁSA.

„... Kincses Kárpát dús ölében
Ott dajkált egy ezredéven;
Nektek csurran bora, méze,
Nekünk csak a szenvedése ...

Keserű lesz lakomatok,
Dögmadarak, meglássátok! ...
(Gyóni Géza.)

*Az Erdélyi Magyar- Székely Szövetség felszólításai a legnagyobb készséggel, de elfogódott szívvel, vállalkoztam, hogy Erdélyt ismertető nyilvános előadásai egyiken elmondjak egyetmást szűkebb pátriánkról az onnan kiűzött, hontalanná lett testvéreimnek ... és hogy éppen azokról beszéljek, akik a vándorbotot és a száműzetés keserű kenyerét kezeinkbe nyomták . . . Vállalkoztam, mert úgy érzem, hogy most kicsinek, nagynak, mindnyájunknak kötelessége a gátakra sietni és tehetségéhez mérten résztvenni a tűzhelyeinket mentő munkálatok körül. Vállalkozásom eleinte nehezemre esett, fájó volt. Fájt arról beszélnem, amely tegnap még minden kis arany-porszemével, kristálytiszta vízceppjével a mienk volt s azokról szólanom, kik e drága kincsünktől bennünket megfosztottak ... De fájó lelkemen tüstént a *remény* lett úrrá, mihelyt visszaszállt képzeletem a múlt emlékei közé, a történelem megmásíthatatlan tényeihez, melyeket nem kalandorpolitika, nem könnyelmű nagyra-vágás, hanem a földben és emberben rejlő természeti erők teremtettek s tartottak fenn egy ezredéven át. És reményemből *hit*, megdönthetetlen hit lett, mihelyt a múlt emlékei mellé állítottam a görcsövön át vizsgált jelen diagnózisát: hiszem, hogy *Erdély tovább is magyar tovább is miénk lesz!**

Régen tudtuk, de mi erdélyiek egyenesen éreztük is azt a túrhetetlen állapotot, mely a magyarság és a hazai oláhság között, különösen három évtized óta fennállott. Ez az állapot aztán nemcsak az egymás iránti bizalom teljes kiveszéséhez vezetett, hanem oda is, hogy az emberek egymással szemben elfogultakká lettek s mint ilyenek — ösztönszerűleg is — csak egymás gyengéit, rossz oldalait vizsgálgatták és sikeres kutatás esetén nagy gaudium mai vitték leleplezéseiket, illetőleg — másik részről — vélt sérelmeiket az okokat sohasem kereső nagyközönség könnyenhívő fórumára. Természetesen ilyen körülmények között a két fél harcban nem álló elemei nem tudtak maguknak ellenfelükről tiszta képet alkotni, mert a néha fel-felbukkanó s nyilvánosságra törő objektív hangol csakhamar ismét elnyomta valami újabb „szenzáció” újabb papirosháború csatazaja. Nem tudtuk egymást kellőleg megismerni s e mulasztás, mely egyformán terhel mindkettőnket, odavezetett, hogy egy szép napon Erdély kicsúszott a kezünkből, ők meg ... ők darázsfszékbe nyúltak, melyről hü képet ez ismertetés végén talál az olvasó.

Tudva a régi bajokat — nem akarok hibát követni. Ezért mindjárt itt, az elmondani szándékolt anyag legelőjén előrebocsátom, hogy mindvégig a teljes objektivitás és részreahajlatlanság fog vezetni. De ez nem is lehet máskép, mert a tudósok műhelyében dolgozó famulus szeme mikroszkópjának lencséjén keresztül csak a tiszta valót látja, értelmei, indulatai nem befolyásolhatják tudományos meggyőződéseiben és megállapításaiban. Pedig nemde, joggal kérdezhetem azt is, hogy hol az a szem, mely nem telnék meg könnyel ez órákban, amikor a lélekharangot kongatják felettünk s látjuk, hogy kör előttünk dögmadár-éhséggel rablók törnek a halottnak vélt nemzet testére — lakmározni?! És kérdezhetem azt is, hol az a szív, melyről a szülőföld szeretetének, a boldog gyermekkor édes emlékeinek, a szülők, ősök gyomverte sírhantjainak, a még élők szenvedéseivel szemben érzett részvétnek, a nyakunkba vetett szokatlan és üres koldustarisznya érzetének, s mindezek összességének, az ezeréves magyar haza összeomlásának — keblünk mélyéből feltörő érzelmei is ne olvasztanak az objektív tudományosság rakta kérget?...

és amikor soha erősebben, soha jobban nem éreztük magyarságunkat, magyar voltunkat, mint a ránkényszerített öntemetés ezen napjaiban és — ekkor az elszenvedett sok meghurcolás, igazságtalanság és a még elkövetkezendő sok lábbal való tiportatásunk tudatában mégis elfogulatlannak kell lennünk azok egyikével szemben, kik e nagyszerű temetésünket rendezték. — Érzem, hogy a mostani időkben — nehéz munkára vállalkoztam. De igyekszem minden erőmmel a lehető-legigazabb képet adni róluk. Az anyagot is úgy válogattam össze, hogy lehetőleg mindenre válaszoljak, amely eddig nyitott kérdésként állott nagyközönségünk zöme előtt — természetesen csak oly részletességgel, amennyiben ez az anyag nagysága és sokfélesége mellett *egy* előadás keretén belül tárgyalható.

Az oláh nép. Az országról, hazáról való fogalma. =

A hazai, de különösen az erdélyi oláh *nép*, államháztartási és közigazgatási szempontokból ítélve, nem volt a legrosszabb nemzetiségünk! Ha szívére tettük volna fülünket, figyeltük volna pulzusát, alaposabban kikérdeztük volna közérzete s egyéb bajai felől, majd megállapításaink megkívánta intézményes cselekedetekkel, ész- és célszerűbb közigazgatással orvosolni próbáltuk volna betegségét, úgy jobb, sőt feltétlenül jó útra lehetett volna terelni őt, mert *a nép* nem, csak *intelligenciája* (intellektuel osztálya) volt a keblünkön nevelt kígyó, mely kapva az alkalmon, húsunkba vágta méregfogait. Magát az erdélyi *oláh népet* nem szabad elítélnünk, aminthogy például a csehektől rángatott tót népre sem haragszunk, de viszont, hogy az erdélyi oláh nép még távolról sem nyújtott olyan szép dokumentumokat a magyar hazához való ragaszkodásáról, mint a tót nép, annak okát részben az oláhság alacsony kultúrájában, de legfőképpen abban kell keresnünk, hogy az erdélyi oláh nép, mint ősi örökségképpen nomadizáló pásztornép, *még ma sincs teljesen tisztában a határok és a haza fogalmaival*. Az oláh köznyelvben a haza fogalmára nem találunk kifejezést. Faluja határának legmagasabb pont-

járói letekintve határozza meg a körülötte levő helyeket, a vizek völgyeit s egy-egy nagyobb víz gyűjtőmedencéjét nevezi el *országnak*, *földje*-nek, az ő nyelvén *tam-nak*. Tara Bârsei, tara ültului, tara Făgăraşului, tara Hategului stb. (Bárca földje, Olt vidéke, Fogaras országa, Hátszeg vidéke.) És ha a havasi móc csebreivel a marosmenti városok vásárjaira indul, azt mondja: *ma duc la tara* = megyek az országba! Amikor hazatér: *Vin din tara!* *Ma duc la munte!* = Az országból jövök! A havasra megyek! Szerintök kétféle élet és világ létezik: a havasi és a lapálybeli, vagyis amint ő nevezi: országbeli. Ilyen fogalomkörrel bíró néptől tehát ne várjunk sorsdöntő nyilatkozatokat, hiszen az 1918 december elsejei uniót is Gyulafehérváron nem ők, hanem oda-csődített gonoszindulatú ügyvédjeik, félművelt pópáik és dászkáljaik kiáltották ki. Természetes dolog, hogy kivételt itt is, ott is találunk, de míg a népből alig 2 százalék volt elégedetlenkedő az államhatalommal szemben, addig intellektueljeiből csak 4 százalék tudott beleilleszkedni a magyar haza törvényes kereteibe és életébe.

Oláh-e vagy román?

Mielőtt az oláhság eredetére, vándorlásaira, történetére vetnénk futó pillantást, ki kell térnem arra, hogy elnevezéseiből melyik helyes, oláh-e vagy román?!

Hazánkban csak a legutóbbi évtizedekben volt zavarban közönségünk ezen elnevezést illetőleg, amit fokozott még a mindenkori kormányok konciliánsága, aztán a hagyományos magyar lovagiasság, mely, amikor a múlt század utolsó felében, gonosz politikából „nemzeti öntudatra” ébredt e nemzetiségünknek — tiltakozásra bár ritkán jutott — duzzogásait elkerülje, *romin-n&k* nevezte s használtuk enevet *palám et publice*. Azonban mi, erdélyiek, mindig csak *oláh-nak* nevezük őket. Magyar nyelvünkben a *román* fogalom egy nyelvcsaládot jelent, melybe az oláh nyelven kívül a nyugoti új-latin nyelvek is tartoznak, s e nyelveket beszélő nemzeteket: az olaszt, franciát, spanyolt, portugált stb. szintén román népeknek nevezzük.

A történeti adatok tanúsága szerint az oláh elne-

vezés ősi formái a következők: *blach*, *vlach*, *walach voloch*, *vloch*, *ulagh*, *ulach* s ebből lett az *oláh*. Hazánk többi nemzetisége is e néven nevezi, a (bánsági) német *walach-nak*, a tót *valaeh-nak*, a rutén *voloch-nak*, a szerb *vlach-nak*, az erdélyi szászság *bloch-nak* hívja az oláht.

A *blach*, *vlach* elnevezés a szlávok közvetítésével a gótoktól ered. Az ó-német nyelvben a *vlach* szó anynyit jelent, mint „idegen”, majd „tisztán (azaz latinul) beszélő”, később már „italus, olasz” a jelentése. Figyelemreméltó továbbá, hogy a svéd nyelvben: *valla* = legelőre hajtani, *vall* = legelő, *vallhund* = juhászkutya. De a szlávok is ismerték az elnevezést és ezeknek a Balk ínon való megjelenése után forgalomba is jön a *vlach* név, mert addig a görögök a balkáni latinokat romaos-oknak nevezték. Hogy mekkora gyökerük van a latinságban, azt azonnal érinteni fogom, addig is leszögezhetjük azt, hogy a X-ik században a *vlach* népnév már az egész Balkánon ismeretes volt. Ezen egyébként „hegyi pásztor” értelmet is nyert nevével húzódik az oláhság északfelé, így szállja meg a Déli-Kárpátokat, majd Erdély egyes részeit s legelső hazai okleveles megemlítésük is *vlachus* néven fordul elő. *Magyar szókincsünk tehát átvette ezt az elnevezést, megőrizte s így hívja őket megjelenésük óta.* Jó magyar szavunk ez az elnevezés: *oláh*, ezt használjuk a megnevezésükre, aminthogy a *deutschet* magyarul németnek, a *slovacot* tótnak, a *krovotot* horvátnek, a *srbet* rácnak stb. nevezzük, így hát csalç azért adjuk fel e jó magyar szavunkat, mert ez nem legyezgette a nagy-szebeni és balázsfalvi liceumokból kikerült állítólagos „sasfiók”-ok hiúságát?! Semmi közük nekik, e Balkánról eredő s egykor híres pásztor-nép utódainak a dáciai foglalkozáshoz, a római sasokhoz, kultúrához és dicsőséghez, de mi — lovagias magyar nemzet — a szerintük rájuk nézve lealacsonyító *oláh* helyett, szájuk-ize szerint: *román-nak* mondtuk őket.

Nem gúnynév az *oláh* elnevezés, hanem történeti név; s nyelvét tisztelő és megbecsülő magyar csakis e jó magyar szavunkon nevezheti őket.

(Kárpátokontuli országukat meg nevezzük Oláh-országnak vagy Rumániának.)

Az oláhság eredete.

Az oláhság eredetére nézve kétféle nézet áll egymással szemben és pedig az oláhok nézete a történelem hagyományaival és igazságaival szemben. Bennök ugyanis az a hit él, hogy a dáciai római légiók oly maradványai lennének, melyek az iráni származású dákokkal keveredtek volna. Ennek az elméletnek alapját Anonymus, Bonfinius *történeti mondái* alapján Costin Miron XVII. századbeli oláh krónikairó vetette meg s utána Sinkai György és Maior Péter erdélyi oláh történetírók — a múlt század elején a köztudatba átvitték. Ma élő történetíróik: Xenopol, Jorga, Densusianu, Onciul, Tocilescu és mások meg tovább színezik s tovább propagálják.

Az oláhság balkáni eredetét németek vetették fel s folytatván ily irányú kutatásaikat végül is fentartották elméletüket. *Thunmann* János volt az, aki legelőször és nyíltan is kételkedni mert a tiszta római eredetben és 1774-ben, Lipszében kiadott munkájában (*Untersuchungen über die Geschichte der östl. europäischen Völker*) a felső vlachokat romanizált dákoknak, a déli macedo-oláhokat romanizált trákoknak véli. Ez a felfedezés aztán *Sulzer* Tr. József bécsi historikust arra indította, hogy az összes oláhság eredetét a Balkánon kereste, ahonnan az oláhság a XII. és XIII. századokban vándorolt fel a Kárpátok lejtőire. (*Sulzer: Geschichte des transalpinischen Daciens. Bécs, 1781. — De 1. Engelt is: Geschichte der Moldau und Walachei. Halle, 1804.*) Kelet-Európa néprajzi viszonyainak tanulmányozása ezekhez aztán még egy újabb tényt kapcsolt, azt, hogy az oláhság harmadik ága Isztria-félszigeten található fel.

Ezen elméletek gyöngítésére az oláhok mindent elkövettek. De hasztalan volt minden erőlködésük, nem találtak egy fia-emléket sem a dáciai származás bizonyítására, pedig nemcsak a kultúrnemzetek könyvtárait kutatták át alaposan, hanem még a görög írókat is agyonfordígtatták. Sőt látva, hogy másként nézeteikkel nem boldogulnak, *lépten-nyomon hamisítják a történelmet s a történelmi emlékeket*. Most és e helyen csak egyet említek, a pár évtizeddel előbb oly nagy port fel-

vert és a „megfelelő eiedetet” propagáló *Húrul-féle krónika* hamisítását, melyről a leplet az oláh tudósvilág mag-i rántotta le. (Gr. Saulescu: *Cronica lui Húrul*. 1856.— Urechea Al.: *Schite din ist. lit. rom.*)

Az oláhságnak szétszórtsága, az oláh nyelvben és néphitben jelentkező sok balkáni sajtáság és hagyomány, valamint a dáciai tradíciók teljes hiánya a nyelvtudósokat is vizsgálódásokra, állásfoglalásra készítették. Már 1829-ben tudományos alapokra fektetett elméletet állítanak fel és nyelvi bizonyítékokat sorolnak elő a balkáni eredet mellett. (Kopitar.) Azóta is igen sokan foglalkoztak e kórdós megvilágításával, de mindezen kutatások s eredmények részletezését — a máshová tartozó szakszerűségük miatt is — mellőznöm kell itt s csupán csak azokat a főbb érveket sorolom fel nagy vonásokban, melyek megcáfolják az általuk hirdetett „dáciai kontinuitás” elméletét, vagyis hogy ők a Dáciában volt római provincia római gyarmatosainak egyenes leszármazottjai volnának.

A történelem nem tud a „dáciai kontinuitásról”.

Úgy az erdélyi, valamint a többi oláhságnak semmi köze sincs a Traján császár és utódai által betelepített Dácia lakosaihoz. Ezek mindenünnen összegyűlt bányász- és városi nép voltak, akikről, két egykorú római író feljegyzéseiből, úgyszintén leletek és feliratok tanúságai szerint, egészen határozottan tudjuk, hogy 260-ban, majd 271-ben végleg odahagyták Dáciát és a mai Szerbia és Bulgária területére húzódtak le. Erdélyben tehát nem maradtak gyarmatosok. A Dáciából kivándorolt elem a Balkánon is tovább élte a maga városi életét s beszólt a maga műveltebb nyelvén mindaddig, amíg bele nem olvadt a görögségbe. Ebből az elemből sem az oláh nép, sem az oláh nyelv ki nem alakult, mert ha ebből lett volna, akkor bizonyára fellelhetők volnának benne a dák vagy a latin kultúra valamilyen hagyományai.

De — a Balkánról a XII. és XIII. században észak felé húzódó pásztornép sem volt a Moesiába telepített dáciai gyarmatosok serege, mint ahogy ezt az oláh

történetírók a legújabbán hirdetik az ők oly könnyen facsarható elméleteikben és „tudományos megállapításaikban”, mert — amint rögtön látni fogjuk — az észak felé vonuló vlachokra semmiféle befolyása nem volt sem Dácia kiürítésének, sem a délre költözött gyarmatosoknak. *A dáciai eseményektől teljesen függetlenül és azok színhelyétől nagyon messze kelt új életre az a hava, si pásztorvilág, ennek társadalma, nyelve és hitvilága, és fejlődött jobban és tovább, amíg különböző helyi hatások alatt a vlach fajban és nyelvben önállóságra jutott és fennmaradt a mai oláhságban.*

Jancsó Benedek és Moldován Gergely tanítómesztereim — egymástól teljesen függetlenül — csaknem teljesen egybehangzóan a következő formában szólaltatták meg a történelem ezen lapjait:

„A Balkánban megalakult oláhság nem más, mint az az itáliai pásztoelem, amely időnkint a juliokban rendkívül gazdag Apuliából az Otrantóiszoroson át Thesszáliába és Epirusba, majd Albániába vándorolt, ahonnan aztán a nyájak igényei szerint haladt tovább és tovább, a havasok tetőin, mitsem törődve többé az országok politikai mozgalmával és közigazgatási intézményeivel”.

Vagyis: az Itáliából (Kr. u. 410 körül) átjövő s a Balkánon (Thesszáliában, Epirusban, majd Albániában 410—800., a Haemus déli lejtőin 800—1000., s 1182-ig még csak a Duna jobb partján) meghonosodó pásztoelem idővel megszaporodik, idegen pásztoelemekkel találkozáván, azokkal vegyül és ezáltal nyelvébe, hitvilágába új elemek kerülnek, új szokások és új erkölcsök keletkeznek, melyek mind együttvéve megalkották a vlach egyéniséget.

A nyelvészeti megállapítások is ellentmondanak a „dáciai kontinuitásnak”.

A nyelvészeti kutatások eredményei is teljesen igazolják a történészek megállapításait. *Az oláh nyelv a Balkánon fejlődött ki és pedig a többi neo-latin nyelvvel csaknem egyidőben, a V—VII. században. Kr. u.*

Vegyük pl. a legegyszerűbb argumentumokat erre nézve és pedig a szókincsből. Az oláh köznyelvnek a haza, város, község, falu, utca, udvar, kerítés, határ stb. fogalmainak megnevezésére nincs *eredeti* szava. (A *háza-ra* való megállapításait, elnevezéseit láttuk előbb. A mai *patria-juk* már nyelvújításkorabeli szavuk, s a köznép ma még alig ismeri.) És hogy nincs eredeti kifejezése a fennebbi fogalmakra, annak igen egyszerű magyarázata az, hogy amikor nyelve, nyelvkincse kifejlődött, már pásztor volt s mint ilyen hozzászokott a szabad havasokon a szabadsághoz, nem ismerte még a *gránic-okat*, nem ismerte még a szűkreszabott társadalmi és politikai keretek *ulicáit*, *gard-jait* és többi „korlátjai”-t, tehát nem is nevezhette el azokat saját kifejezéseiben, amikor pedig megismerkedett mindezekkel, az intézménnyel együtt kölcsönvette az elnevezését is.

Az Itáliából magával hozott szókinccsből idővel lekopott mindaz, mire az új szituációba jutott népnek szüksége nem volt, de megtartotta mindazt, ami pásztorigényei kielégítésére nélkülözhetetlen volt, sőt a vele érintkező vagy vegyülő népek szókinccseiből kölcsönzött is — mint ezt fennebb példákkal is igazoltam.

Balkáni eredetük mellett szól a nyelvükben kimutatható sok albán elem, s latin eredetű szavaikon ma is meglátszó albán hatás is. Ha az oláh nyelv mai területén alakult volna ki, úgy albán hatások nem volnának benne, mert hogyan és mikor kerültek volna albánok az egykori Dácia földjére? — Latin szavain uralkodó albánizmus főleg abban áll, hogy míg a többi román (vagyis francia, olasz stb.) nyelv az ártikulust a *név előtt* használja, addig az oláh — mint az albán — hátraveti. (A francia *le homme* olaszul *D'uomo*, oláhul pedig *omu-t.*) -- Ott van továbbá a melléknevek fokozása, mely nem képzőkkel történik, hanem egy igehatározó (*mai*) szócskával, a felsőfokban még egy mutatónévmással (*cel*, *cea*) tetézve. Albánizmus a számneveknek 11-től 19-ig a *spre* szócskával való képzése. (Míg pl. 21= $\frac{3}{4}$ douăzeci si una, vagyis húsz ös egy, 52 = cincizeci si două, 121 = o sută douăzeci si una, 1920 = o mie nouăsută si douăzeci stb. — addig 11-től 19-ig: 11 = *xmsprezece*, 12 = *doisjsrezece*, 13 = *treis rezece*, 19 = *nouăspmece.*) Albán hatás látszik a futurum képzésén,

néhány mondattani sajátosságán, s albán különlegesség az oláh nyelv á hangzója is. Mindezek együttvéve tel iát azt bizonyítják, hogy az oláh nyelv a Balkánon fejlődött ki és pedig a többi neo-latin nyelvvel csaknem egyazon időben.

Ez sem „sovén magyar elmélet”, hanem osztrák és német nyelvészek kezdőcsapásai után már akadtak oláh nyelvészek is, mint Lambrior, Bogdán János, sőt franciák is, Paris Gaston, De la Berget, akik igazolták ezen álláspont helyességét.

Vallásának alapfogalmai sem illenek a „dáciai kontinuitáshoz.”

Mikor 410-ben, Róma kirablása után Dél-Itáliába, nevezetesen a calábriai tartományba betörő gótok előli félelmükben nagyobb csoportokban szöktek át a Pindosz aljára, vajmi kevés ismeretet vihettek magukkal a keresztyén egyház tanait illetőleg. Bizonyítja ezt az alábbiakon kívül az is, hogy a mai napig fennálló *Isten* fogalom kifejezése olyan összetétel, melyben a leghatalmasabb görög istent (*Zeus-t*) Apuliából magával hozott ranggal (*dominus*) tisztelte meg. (*Dumnezeu*). A görögök szomszédságában, e nemzetnél ismerkedett meg közelebről a keresztyén vallással (410—800. években), de minden valószínűség szerint, egyelőre csak külsőleg és csak ezen külsőségek neveit vette át nyelvébe. így lett a görög *διδάσκαλος*-ból *dascal*, *δράκων*-ból *dracu*, „AtSyjc-ből *iad*, így lett a *pópa*, *ealuger* (szerzetes), *icoana* (templomi szentkép), *fanar* (felinar = templomi méc*), *matante* imádkozás közbeni térdhajtás, előreboi ulás), *botez*, *iereu*, *lithurgia*, *panachidă*. stb. stb.

De nemcsak a hitéletből vett eme szemelvények, hanem még nagyon sok más görög kölcsönszavuk is igazolja a balkáni eredetűséget. Ott, a görögök szomszédságában szerették meg a Vaszilie, György, Demeter, Tódor, Paraszkeva stb. tulajdonneveket. Görög kölcsönzések pl. *cărămidă* (tégla), *desagi* (általvető), *drum* (út), *eftin* (olcsó), *marture* (tanú) stb.

A topográfiai nevek sem dáciai eredetűek.

De cáfolják Erdélynek összes helynevei is az oláhok által propagált „dáciai kontinuitás” elméletét.

Tudjuk már azt, hogy a dáciai római gyarmatosok városi lakosok és bányász nép voltak. Ha tehát utódaik ott maradtak volna Erdélyben, lehetetlen, hogy városaikból kiköltöztek volna akár a Retyezát, akár a Negoj vagy más havas gerinceire, s előbbi foglalkozásukat felcserélték volna a nomád pásztorkodással. Ilyen esetre a világtörténelem sem tud példát felmutatni. Így hát ha ottmaradtak, s nem költöztek ki városaikból, akkor a városaik neveit is, fenn kellett volna tartaniok! E helyett azonban azt látjuk, hogy Erdély városainak nevei túlnyomórészt magyar eredetűek, egyik-másik latin nevét csak az archaeologia s a história őrizte meg az utókor számára. Oláh vagy dák nevet egyet sem találunk, de még egyetlen római nevet sem őrzött meg az oláh köznyelv. *Gyulafehérvár* az oláh nép szájában mindig a szláv *Belgrad* volt, ép úgy, mintahogy mindenkor *tara Oltului-t* mondott az oltmelléki oláhság és sohasem *Alba Julia-t*, vagy *tara Alutei-t*, amint ezt a római elmélettől részeg intelligenciájuk szeretné a legújabb időkben a köztudatba becsempészni. Még a római tartomány fővárosának, a dák *Szármizegethuzából* lett *Ulpia-Traiana-nak*;, is elveszett a neve s ez egykori metropolis helyén levő kis oláh községet (Várhely) szláv névén: *Gradiste-* (Gredistye)nek nevezik ők. Ha nyelvük latinsága az egykori Dácia földjében gyökeresne, lehetetlenség, hogy bár a főváros nevét ineg ne őrizték volna, amikor látszólag sokkal kisebb értékű fogalmak latinosságát fentartották a mai napig.

Ha vizsgáljuk Erdély többi helyneveit, azt találjuk, hogy azok részben szláv eredetűek, részben magyarok. (A szláv nevek eredetére vonatkozólag röviden meg kell jegyezni a nagyközönség számára, hogy a római gyarmatosok kitelepülése után Erdély 376-ig a gótok uralma alá került, 376-tól kezdve a hunok, gepidák, avarok, majd szétszórt *szláv csoportok* laktak hazánk keleti részein és Rumániában; 870 táján a magyarok, 896-ban

a félelmetes besenyők jelennek meg a mai Rumániában, majd 1066-tól 1238-ig a kunok uralták Moldovát. Vagyis , *Erdélyben* a magyarok bejövetele előtt *szlávok is laktak: de oláhok nem*, sőt a világháború előtti oláh királyság területén még 1238-ban sem voltak oláhok.)

Mikor az oláhok Erdélybe bejöttek, bennünket már ott találtak, így elfogadták az általunk használt neveket és módosították a maguk szájíze szerint. Nincs is egyetlenegy eredeti város vagy nagyobb községneve se az oláhságnak; amit ők használnak, az mind új keletű és a mindent oláhosító politikájuk torzszülöttjei. Nem tartom érdektelennek, hogy e helyen is bemutassam, miként készülnek Erdélyben pl. az oláh községnevek. Két kis (magyar és német) csoportban mutatok be néhányat.

A magyar helyneveket vagy lefordítják, ha azok oláhra fordíthatók, vagy pedig ha nem tudják lefordítani, úgy egyszerűen elferdítik. Az utóbbi eljárás előfordul olyan községek neveinél is, amelyekben fajtájukbeli nincs vagy igen kis lélekszámmal van képviselve. Pl. elferdített nevek, saját ortográfiájukkal: Cioc-falau (Csókfalva), Chezdi-Osorheiu (Kezdivásárhely), Chisineu (Kisjenő), Chibulcut (Köbölkút), Erin-Adony (Eradony, „2” oláh volt benne!), Ferihaz (Félegyháza), Muras Căpud (Maros-kapud). Sarombârc (Sáromberke), Vamesodriheiu (Vámos-udvarhely) stb. sib. — Ha le tudják fordítani, ezt cselekszik: Murásmort (Holtmaros), Sângeorgiu-cameral ós a — de la manastire (Kincstárszentgyörgy és Zárda-szentgyörgy), Râpa í Körösmart), Valea-Sângelui (Vér-völgy) stb. stb. Az udvarhelymegyei Nagygaiambfalva csaknem másfélezer székely lakosa mellett a legutóbbi népszámlálás csak 2 (kettő) oláht (valószínűleg béresek) talált, ennek dacára e tiszta székely falunak két oláh neve is van, a köznépnél az elferdített alakban, mint Gălămfălăul-mare, a „rumánizáló” intelligenciánál a lefordított alakban: Porumbul-mare. Igen érdekes dolgok születnek meg olyankor, mikor nem ismerve az egyes szavak jelentését, úgy fordítják oláhra vagy ferdítik el a helyneveket. Pl. Csomafája oláhuł Ciumafaiu, már pedig ciuma = pizok, dögvész, pestis. Ha nem ismerik fel a magyar *mart* szót, akkor „magas hullu” vagy „veres hullu” lesz Magosmart és Veresmart községekből (Mo-

gosmort, Virismort), avagy „borzasszentbélyeg” Csikszentimréből. (Mert Ciucsântimbru = ciuc = borzas, sail = sânt — szent — népies alakja az összetételekben, timbru = bélyeg). De kötetekben lehetne ezt folytatni!

A német helyneveket ritka esetben fordítják anyanyelvükre, inkább elferdítve használják, de ez a ferdítés néha aztán olyan, hogy ember legyen, aki kitalálja a valódi nevét. Călvasăr (Kaliwasser, Hidegvíz), Tatârlăua (Taterloch, Tatárlaka), Vorumioc (Wurmloch, Baromlaka) stb. stb., de a nyakatekert oláhsított neveknek legfrappánsabb példája a nagyküüllői Százhalom német nevéből, Hundertbüchelnből lett Hundrubechiu oláh név. Az oláh nyelv előtt sem idegen hangzású Táblás (Nagyküüllő m.) helyett is — papja kezdeményezésére — inkább használja az értelmetlen Dupusdorfort — a szász Toppesdorfból. — A helyneveknek ezen erőszakos oláhsítása nem elszigetelten külön álló politikai akció volt az oláhok részéről (már a háború előtt), hanem egy részlete annak az általuk minden téren és formában megindított* tervszerű hadjáratnak, melyet Erdély megszerzéseért a magyarság ellen indítottak közel négy évtizede.

Honnan vették az oláhok a „dáciai kontinuitás” elméletét?

Azt mondja Moldován Gergely: Úgy vagyunk mi, oláhok, azzal a római eredetűséggel, mint Afrika négerei az utazók színes üvegdarabjaival. (A románság. Nagybecskerek, 1895. I. 10.) Az értéktelen s haszontalan portékát hihetetlen módon megbecsüli felette boldog birtokosa. Dölyfössé, hiúvá teszi az a semmisség a primitív négert, mert szeméhez illesztvén zöldnek, vörösnek vagy sárgának látja a világot. És ez az ámtítás pedig nagyon kedves . . .

Az oláhok dáciai eredetének elméletét magyar krónikások indították meg: *Anonymus*, *Kézai és Bonfini*. (Utóbbi olasz származású volt.) *Anonymus*, Béla király névtelen jegyzőjének hátrahagyott Írásai úgy beszélnek az oláhokról és azok vezérérol, mintha őket honfoglaló

őseink már itt találták volna stb. (* . . . Quam terrain habitant Sclavi, Bulgarî et *Blaehi* ae *pastores Romanorum*, quia post mortem Athilae regis terram Pannóniâe Komani dicebant pascua esse, eo quod greges eorum in terra Pannóniâe pascebantur . . .”) — *Kézai* is minden alaposabb vizsgálódás nélkül a rómaiak Pannónia területén jószántukból visszamaradt pásztorainak és gyarmatosainak mondja őket. („*Bïackis*, qui Romanorum fuere pastores et coloni, remanentibus sponte in Pannónia...” — 1486-ban meg hazánkba kerül Olaszországból, a renaissance, humanizmus igazi hazájából a kora divatjától elbódított *Bonifini* Antal, aki, megbízatván Mátyás király korának megírásával, irodalmi és történelmi kutatásai közben észreveszi az oláh nyelvnek a latin nyelvben való gyökerezését és mielőtt még igazi oláht látott volna, nagy könnyelműséggel leszögezte azt az Aeneas Sylvius-tól 1450 táján kevésbé határozottan mondott állítást, hogy az erdélyi oláhok a régi Dácia római gyarmatosainak utódai. — *Costin Miron* és XVII. századbeli moldvai krónikás kortársai magyar kútfőket használván munkáikhoz, átvették ezt az elméletet is, melynek ők még nem tulajdonítottak nagy értéket, de annál nagyobbat *Sinkai* György a *Cronica*-jában. (E munka csak *Sinkai* halála után jóval, 1853-ban jelent meg Jászvásárban, Ghica György támogatásával.) A *Sinkai* agyában megfogamzott álomkép 1860-ban került a nyilvánosság elé, *Papiu* Hiláron rumániai miniszter mindmáig fennálló átdolgozásában. Ugyanis ez a beteges lelkületű és testű *Papiu* — aki egyébként erdélyi származású ember volt és életét a nagyszebeni tébolydában fejezte be — *Cuza* fejedelemnek egy hatalmas memorandumot nyújtott át, melyben részletesen kifejtette, hogy mi lehet az akkori ideális germán, szláv és magyar külpolitika, minden nemzetnek saját szempontjából a saját maga javára s végül kifejtette az *oláh ideált* is. Természetesen — elfogult emberről lévén szó — a római eredeten, a „dáciai kontinuitáson” s hasonló falsumokon kezdte s vitte fel korának napjaiig s az ideált egy — a Végzet kifürkészhetetlen akaratából azóta már meg is valósult — mondatban fejezte ki: *az összes oláhoknak egy politikai testben való egyesülése, azaz Nagy-Rumania*. Erdélyt, ennek közep-hegységét, a nemes fémekben gazdag Érchegységet vélte

birodalma „kiemelkedő” központjának. Ugyanezt látja különben „Nagy-Magyarország” ideáljában is, mikor a következőket írja: „*A magyarok nem tudják Magyarországot Erdély nélkül elképzelni és magyar és oláh között a hadakozás nemcsak az oláh nemzetiség elismeréséért folyik, hanem e mellett Erdélyért is.*” »Erdély arany. Kárpátjai — t. i. az Érc-hegység — egész Rumania protektorai volnának. A magas Erdély Dácia központján van, mint egy legerősebb s legfontosabb természeti erődítmény. Központon lévén, természetesen uralja Bánság és Bihar síkságait a Tiszáig, uralja Moldva hegyeit és völgyeit és Oláhország (Havasalföld) síkságát. *Aki ura ezen stratégiai központnak, ura Erdélynek s ily körülmények között könnyűszerrel uralkodik a Tiszáig, valamint a Fekete-tengerig elnyúló területeken is.*” Ezt az ideált aztán felkapták s tetszetősége, színe-zése, az idegen nemzetekkel való elhithetése szempontjából a legkülönfélébb hazugságokkal, rólunk, magyarokról szóló perfid rágalomokkal, képzelt sebhelyeik szívet-tépő segélykiáltással infiltrálva dobták be nemcsak köznépünk, hanem — Európa köztudatába is. Az 1860-as évek utáni időben ennek az ideálnak a szolgálatában látjuk egész Rumania ifjúságát, íróit, sajtóját, paedagogusait s törvényhozásának legtöbb tagját is. Ezen ideál érdekében, revolverekkel és fűtykösökkel a kezükben, még kormányt is buktattak, (1888-ban az idősebb Bratianu kormányát; Bratianura rá is lőttek), sőt magát koronás királyukat is megfélemlítették. Ezen ideál érdekében ellepik az európai nagy lapok szerkesztőségeit, a diplomaták előszobáit, irántunk ellenszenvet, maguk iránti rokonszenvet szerzendő, bármi áron is. 1892-ben törvényes formát is adtak az ellenünk Európaszerte megindított hadjáratnak, megalakítván a *Liga culturală-t*, (Kulturliga.) Ez időtől kezdve átlépnek határainkon is és szemünk láttára, tiltakozásaink nélkül aknázták alá Erdélyt. Hogy nem tiltakoztunk erélyesen, vagy nem tettünk megfelelő lépéseket ennek meggátlására, annak igen sok oka a mi hibáinkban található fel . . . Sokat lehetne erről is beszélni . . .

A történelem cáfolja őket és adataikat.

Az eddigiekből tudjuk már, hogy a Dáciában elhelyezett római gyarmatosoknak mi lett későbbi sorsa, tudjuk továbbá, hogy kik laktak hazánk és a tegnapi Rumania területén honfoglaló őseink megjelenéséig, sőt 1182-ig. Tehát egyetlenegy adatot sem találunk arra nézve, hogy az oláhok már itt laktak volna a XIII. század előtt. *Anonymus*ra ma a történelem keveset ad, mert tudni kell mindenekelőtt azt, hogy ő az emlékiratait az 1200. év táján írta meg, tehát 300 évvel a magyarok bejövetele után s a maga korának embereit, országait, erkölceit stb. helyezte át a honfoglalás korába. Az ő emlékiratainak az a része, mely többek között az oláhokat is tárgyalja, már nem is az ő munkája, hanem 1280 körüli betoldás s ha tudjuk ezt, joggal kérdehetjük, 100 évvel később többet tudott volna a IX. és X. századbéli állapotokról a névtelen bővítő, mint a Névtelen Jegyző ?

Kézai is „hallott” valamit a latin nyelvhez hasonlító oláh nyelvről és nagyképüsködése vesszőparipát adott a mai kor oláhjai alá. Épp így *Bonfini* is, akít a régi római birodalom irodalmának, művészetének feltétlen bámulata hatott át s ilyen érzések között veszi észre az oláh nyelvnek a latinban való gyökerezését, hamar megismételt egy előtte már megtett alaptalan kijelentést, mely aztán az oláhok szeme előtt — a néger ama bizonyos színes üvege lett.

De a régi oklevelek is mind azt bizonyítják, hogy a most oláhlakta vidékek a XII. század végéig lakatlanok voltak. Brassó-, Fogaras- és Szebenmegyék területe 1142-ig „*desertum*” — puszta volt, sőt Brassó (és részben Fogaras) területe egész 1211-ig *terra déserta et inhabitata*” — puszta és lakatlan.

Okleveleink először 1211-ben említik az oláhokat a fogarasi határhavasokon, ekkor jelennek meg először határainkon és mint nomadizáló pásztornép. Ez időtől kezdve mind sűrűbben emlékeznek meg okleveleink róluk, de egyelőre Erdélynek még mindig csak a déli részein. Hogy Erdélyben másutt nem volt ez időben

oláh, annak igen ékes bizonyosága *Rogerus* nagyvárad kanonok *Carmen miserabile-ja*, is. Az 1241-iki tatárdúlás után *Rogerus* elmenekült Nagyváradról s bujdosásában eljutott Erdély keleti határáig is. Bolyongásai közben találkozott és beszélt magyarokkal, kunokkal, tatárokkal, németekkel, de hogy oláhokkal is találkozott volna, erről egy betűnyi említést sem tesz *Siralmas* éneké-ben, márpedig az olasz származású *Rogerus* feltétlenül meg tudta volna értetni magát s megértette volna az oláht, ha találkozott volna ilyfajta emberrel. És *Rogeriust* sovinizmussal, azzal a kulturliga által világgá kürtölt „magyar sovinizmussal” sem lehet megvádolni.

Kétségtelen, hogy az oláhoknak Erdélybe való bevándorlása, betelepítése a tatárjárás utáni időre esik. III. Endre királyunknak 1293-ban kiadott oklevele meg egyenesen azt mutatja, hogy a bevándorló oláhok a király tulajdonai, velők szabadon rendelkezik, tőlük — *more olacorum* — ötvenedet szedett, minden ötven juhból egy juhot bárán) óstul, továbbá kitűnik az is, hogy akkortájt még oly csekély számban voltak a vlachok Erdély területén, hogy valamennyiöket egy királyi birtokra, az alsófehérmegyei Székás-völgyben össze is lehetett telepíteni.

Később már megindul a rendszeresnek ugyan nem mondható, de mégis bizonyos formákhoz kötött telepítésük is, melyre a tatárjárás okozta nagy néphiány és a nagy szegénység kényszerítette úgy a magyar királyt, mint a földesurakat, mert a hegyes, erdős vidékre betelepített oláhtól mégis csak húzhattak valami jövedelmet, meg aztán az ország szélein lakván, határoni szolgálatokat is teljesítettek. Kenézeik egyre-másra telepítik őket Erdélybe, e telepítéseket nagyszerűen mutatják ma is az Obiba, Ohábica (szabadalmas falu) helynevek. A kenézre nézve haszonnal járt a telepítés, s haszna volt ebből közvetve hazánknak is és — a betelepítetteknek sem volt kárára. Így nem csoda, hogy különösen a XIV. század első évtizedeitől csendes, de állandó bevándorlás, betelepítés indul meg Bolgárországból és a már megtelt Havasalföldről az erdélyi ré-szék felé.

Az oláhságnak Erdélyibe való nagyobbyszerű be- özönlése s annak okai.

Erdélybe való bevándorlásuk még nagyobb fokot ért el a XVII. és XVIII. századokban s főleg az utóbbi század végén. Hogy mik voltak okai a nagyobb-szerű beözönlésnek, erre feleletünk nagyon egyszerű s rövid két-három példával még jobban meg is világítjuk. *Menekültek a török és tatár betörések elől, de leginkább az őket vérig nyúzó görög [fanarióta) földesuraik mindennemű zaklatásai elől még a legutolsó jobbgágnak is emberi jogokat nyújtó szabad és nyugodt Erdélybe s egyéb magyar területekre.*

I. Rákóczi György 1632. augusztus 15-én Máté oláh vajda érdekében Abaza basához írott levelében többek között ezeket írja: „*Az oláhok sok ínséget, károkat, nélkülözést szenvednek a közójük beszármazott görög nemzetből való gonosz emberek miatt*”. És a fejedelem utasítja tisztviselőit, hogy a Havasalföldről Erdélybe menekülő szegény oláhokat ne tartóztassák fel Erdélybe vezető útjaikban. Hogy a nyugodalmasabb Erdély való-ságos menedékhelye volt e szerencsétlen páriáknak, fényesen igazolja (pl. a sok közül) az a levél, melyet 1688-ban az olahországi vajda Apafihoz írván, abban többek között a következőket mondja: „. . . *birodalmunkból egy néhány falvak szöktének el Nagyságod birodalmába ... és pedig nem egyéb latorságokért szöktének el, hanem csak az adónak nehéz voltáért.*” Igen, mert a nem véréből való görögség úgy bánt el velők, amint neki tetszett, sőt az oláh bojárság is rabszolgaként kezelte őket. A XVIII. század derekán meg egyenesen olyan méreteket öltött az oláhságnak hazánkba való bevándorlása, hogy a bécsi kormány II. József idejében már meggátolni igyekezett azt, amennyiben Temesvártól nyugatra már nem engedte meg a letelepedésüket, mert féltette az ottani újonnan alapított német telepeket. (T. i. a XVIII. században minden oldalról s mindenféle nemzetiségből olyasforma bevándorlás folyt Magyarországra, mint a háborút megelőző években pl. Amerikába.) Az oláhságnak a szokottnál nagyobb arányú betelepü-

lését eléggé bizonyítja az, hogy Erdély oláhsága — hiteles feljegyzések szerint — 1700-ban 250.000 lélek volt és 17y4-ben már 800.000.

Ha az oláhok Erdélyben lettek Tolna ...

Ha a régi Írások sárgult betűiből a beköltözött (betelepített, bemenekült) oláhság erkölcsi állapotaira nézve folytatjuk kutatásainkat, úgy igen szomorú eredményre jutunk. Mindenütt mint rendbontó elemről emlékeznek meg róluk, s mint olyanokról, akik sem az egyéni tulajdont, sem az állami és társadalmi rendet és jogintézményeket nem tisztelik. Nem kizárólagos tulajdonsága ez az oláhságnak, feltalálható más nomádizáló pásztornépnél is, s a Pindosz alján keletkezve egyszerre fejlődött a vlach egyéniséggel, mint annak egyik szerve része. *Kekaumenos* bizánci író — a XI. században — már ezeket jegyzi fel róluk: „Nektek és utódaitoknak irom: az oláhok nemzetsége romlott és hitetlen. Sem az Istenhez, sem a császárhoz, sem pedig saját feleihez nem hű. Hazug és rettentő zsvány. Kész mindenre esküt tenni, de meg is szegi. Soha senkinek sem tartotta meg a hűséget. Az oláhok gyávák és nyúlsvüek, de gyávaságból szemtelenek is. Azért tanácsolom: ne higgyetek nekik!” — „Sem törvényeik, sem városaik, sem vallásuk, sem istenségeik nincsenek. Bar-mok módjára a szabad ég alatt laknak és ott állapodnak meg, hol az éjszaka utóléri őket. Eltévedt utasokra leselkednek, rablásból élnek”, — írja róluk 1054-ben, a szentföldre utaztában oláhokkal is találkozott cambrayi püspök.

Sem az idők múlása, sem az új környezet — Erdély — sokat nem változtatott erkölcsükön, szokásikon. A politikai és társadalmi korlátokat nem ismerő oláhokkal egyre-másra gyűlik meg a baja királyainknak. Nagy Lajos király Erdélyt körülutaztában meggyőződik az oláh gonosztevők gaztettei felől, külön rendeletben felhatalmazza a nemességet ezek kiirtására. Mátyás királynak egy, az oláhok megrendszabályozása céljaiból

az erdélyi vajdához írott levele is arról tesz tanúbizonyságot' hogy „az oláhok nemcsak a többi lakosokat támadják meg fegyveres kézzel, hanem még a nemeseket is”, amit úgy kell értenünk, hogy nem ijednek meg, nem félnek senkitől, semmitől, rabló szándékaik keresztülvitele érdekében.

Vezetőik — akkor is, tegnap is — pópáik voltak. Ezekről — sem akkor, sem tegnap — a nép semmi jót nem tanult, mert nem tanulhatott ... Az akkori oláh pap szellemiekben semmivel sem különbözött nyája bármelyik tagjától, e tekintetben „primus inter pares” volt. A Bandirius kódexben olvassuk: „A moldován nép oly tudatlan, hogy még az Istenről és jövő életéről sem hallott semmit, a Miatyánkot sem tudják, egész isteni tiszteletük egy külsőségben, a keresztvetésen alapszik. Templomaikban prédikációt nem tartanak, iskoláikban keresztyén tudományt nem tanítanak, mint-hogy *maguk a pópák és diakónusok sem tanultak semmit és olvasni is alig tudnak.*” Ezek az állapotok három száz évvel később sem változtak. Az oláh történetírók által elfogultaknak mondott magyar kútfőket, feljegyzéseket mellőzve, idegen forrásokból hozok fel még egy-két példát az oláh pópák — mint népvezetők — jellemzésére. A német származású Lehmann János, 1785-ben „J. Lehmanns Reise von Pressburg nach Hermannstadt” című útleírásában így ír a bánági oláhokról: „Nem elég azt mondani: az oláh olyan, mint barma. Jaj nektek, kik felelősek vagytok lelkükért! Ti, a papok előljárói: üzzétek el a pópákat és neveljétek olyan papokat, kik akarnak és tudnak használni. *A mostaniak nemcsak tudatlanok, hanem gyakran gonoszak is* és olyanná teszik nyájaikat is. ritkán esik, hogy a pópa ne volna belebonyolítva valamely oláhnak büntető perébe. Szomszédaitok annyira felháborodtak ezen, hogy egyes nesen azt kívánják: minden felakasztott oláh mellé akasszák oda pópáját is, mert a bűnnek ő az oka. Ő nem tanította: ne gyilkolj, bízd bosszúdat Istenre és törvényre! De ő maga sem tud erről semmit. Az oláh pópák ellen *nem egyes ember emeli a vádat: mindenki így beszél felőlük.*” A továbbiak során elmondja Lehmann, hogy a világi hatóságok nem elég erősek a viszonyok megváltoztatására — a pópák alantas, még emberélelet sem kímélő bosszúállásai miatt. Hasonlólag nyilatkozik

ugyanezen vidék papjairól, Bukarest s kapcsolt részeiben „oláhbarátnak” mondott II. József, aki 1768-ban beutazva e vidéket, anyjának, Mária Teréziának többek között ezeket jelenti: „A szerbek és oláhok vakon engedelmeskednek papjaiknak, de az oláhoknál ez *e nép leírhatatlan tudatlansága és butasága miatt* szolgálai engedelmesség, a szerbeknél vallásos buzgalom. *A lel-készkedő papság, mely műveletlen parasztokból újoncoztatik s általában olvasni sem tud,* nem való evangéliumok magyarázatára vagy a szentkönyvek értelmezésére. Lehetetlen, hogy az ilyen papság a nép nevelését és művelését előmozdítsa. *Ezer ember között egyet sem lehet találni, ki bár anyanyelvén írni és olvasni tudna.* Maguknak a püspököknek is minden igyekezetük csak odairányul, hogy mentül több pénzt csikarhassanak ki s azt haszontalan kéjelgésekben elfecséreljék.” De álljon itt egy — talán előttük, is autentikus — adatscokor: A XVII. századbeli brassói vidéki oláh pópák lólopásai, italosságai, többnejűségei, illetve nőtartásai ellen, azaz az ilyfajta dolgoknak végetvetése céljából a Dosoftei és Brancovici Száva metropoliták által kiadott rendeletekről nemrégén szép tanulmány keretében megemlékezett (egy vérükből való vér s húsból való hús) Dr. Mateiu János, nagyszebeni szentszéki ülnök is.

Ilyen „lelkiatyák” gondjaira bízott népről — természetesen — nem is lehet mást emlékül hagyni az utókor számára, minthogy „gonoszság, tolvajlás, varázslás és titkos gyűjtogatás állal”, de sokszor „egész községek felprédálásával, elhamvasztásával és békés németek vagy magyarok megölésével” kellemetlenkedtek az állandó lakással bíró és földműveléssel foglalkozó régebbi erdélyi lakosoknak, a magyaroknak, szászoknak és a bánági új német telepéseknek. (Bővebben I. *Jancsó Benedek*: Defenziójában, 23 s köv. 11.)

Ezen erkölcsök egyformák voltak Erdély minden területén, hol oláh lakott, mert ez mindenüvé magával vitte a magával hozott balkáni erkölcsöket és kultúrát. *Ha az oláhok a honfoglaláskor már Erdélyben lettek volna* és nem később és különböző időkben kisebb-nagyobb csoportokban vándoroltak volna *be, úgy lehetetlenség, hogy a keresztyénség felvételének és az új államalakulásnak küzdelmei és eredményei századokon át nyomtalanul tűntek volna él felette!*

„Erdély Vitéz Mihály vajda uralma alatt.”

Az oláhságnak a fennállott társadalmi és politikai rend ellen való kihágásai néha olyan méreteket öltöttek, melyek — mint előbb is láttuk — a magyar hatóságok erélyesebb közbelépéseit tették szükségessé, de történt ez fordítva is, amikor ugyanis a magyar hatóságok exponensei valamilyen közhasznú törvényt vagy rendelkezést akartak foganatosítani és ilyenkor az erősen konzervatív oláhság minden új, ősidők óta megszokott szabadságaiban korlátozó intézmény ellen fellázadt. Bármilyen okból is történt ilyen eseteket az oláh historikusok szeretik úgy feltüntetni, mint a régi benszülöttsége teljes tudatában levő oláhság fellázadását a magyar elnyomás ellen. A történelem részükről való meghamisításának intencióit alább majd látni fogjuk, ezúttal nagyon röviden csak arra akarok kitérni, hogy bemutassam, miszerint *az oláhságnál ismeretlen volt a nemzeti öntudat* még akkor is, amikor — szerintök — „Erdély Vitéz Mihály vajda uralma alatt volt. Történt volna pedig ez a XVI. század utolsó óráiban!

Az elfogulatlan, a „facsarhatatlan” történelem pedig ezen kis epizódot a következőkben ismeri.

Báthori Zsigmondnak Erdély fejedelmi trónjáról való lemondásával és rokonának, Báthori Endre bibornoknak való átengedésével ismét a törökbarát politika került felül Erdélyben. Ez sehogy sem tetszett Bécsnek s hajlandónak mutatkozott Mihály, havasalföldi vajdának az erdélyi udvar elleni vállalkozásait támogatni s megengedni azt, hogy Erdély felett is Mihály gyakorolja a hatalmat, azonban mint a császár helytartója. Mihály vajda, aki azelőtt barátságban élt Báthori Zsigmonddal, tehát nem tartozott a porta barátai közé, így Zsigmond távozása után két tűz közé került, ennél fogva helyzete kényszerítette rá, hogy Endre ellen felkészüljön. De nem mert nyíltan fellépni mindaddig, amíg vállalkozását minden oldalról nem tudta bebiztosítottnak s így ennek megtörténte előtt Báthori Endrének nála megjelent és követeendő politikáját számonkérő követei előtt, 1599 június 26-án hűséget esküdött Endrének. Hűségeskújén kívül

több ízben is átkozódva jelentette ki Báthori követei előtt, hogy „Isten „őt oly nyomorúságba süllyessze, hogy eledele fia húsa, itala fia vére leg} en, ha ő az erdélyieket megcsalná”. Mikor aztán katonailag felkészült, betört Erdélybe és hűségesküje után éppen négy hónappal, vagyis október 26-án Nagyszében közelében leveri Báthori Endre seregét olyannyira, hogy a fejedelem maga is futva menti meg életét néhány napra, mert a csiki havasokban egy félrevezetett székely fejszével agyonütötte. Mihály aztán 1599 november 1-én, *mint a császár helytartója*, fényes külsőségek mellett bevonult Gyulafehérvárra. — *Annak a seregnek a magvát, melylyel elérte mindezt, azok a magyar és székely csapatok alkották*, melyek Makó György, Makó Gergely, Tárkány István, Tamásfalvi János, Nagy Demeter, Kis Gergely Nagy Bálint, Horváth György, Kis János, Petnehízi István, Szindi János és más székely kapitányok vezetése alatt 1594 óta állandóan résztvettek Mihály törökországi diadalmas harcaiban. Sőt mikor 1599 október 17-én a Bodza-szoroson át Erdélybe ért, hogy magát a székelység felől is biztosítsa, Makó György és Tamásfalvi kapitányait Havasalji István és Dömölyi István háromszéki nemesekkel együtt azzal küldötte a székelységhez, hogy az fogjon azonnal fegyvert mellette, aki hivatva van a székelységet régi jogaiba és szabadságaiba — melyektől éppen a Báthoriak fosztották meg — visszaállítani. Ezen ígérettel nem is volt nehéz aztán a székelyeket felkelésre bírni, akik főembereiket elkergették, részben leöldösték s házaikat lerombolták. — A következő évben azonban a székelyek kibékültek az erdélyi rendekkel és Mihályt elhagyták, úgy hogy csak a maga erejére, jórészt lengyel és kozák lovaskatonáira támaszkodva vette fel 1600 szeptember 18-án Miriszlónál a harcot a székelyekkel megerősödött erdélyi hadak ellen, melyek Mihály hadát teljesen tönkrevették. Mihály futva menekült Havasalföldre. Egy év múlva visszatér ugyan Básta német és vallon hadainak szövetségében, kiás köszöri az erdélyi seregeken a megelőző évben tőlük szenvedett csorbát, de nem sok haszonnal, mert a hatalmára féltékeny Básta pár nappal ezután, 1601 augusztus 19-én, vallon katonákkal felkoncoltatta Vitéz Mihályt a keresztési mezőn (Torda mellett) volt sátorában.

Ez volt hát Mihály vajda erdélyi uralma, melyben mindvégig a székelyekre támaszkodott és nem fajtestvéreire, a világ eseményeiről alig-alig tudó oláhságra.

Az oláh nemzetiségi öntudat ébredése.

Hiába beszélnek az oláh történetírók Vitéz Mihály vajda idejébeni oláh politikai és nemzeti öntudatról, ez sokkal későbbi dolog.

A nemzeti öntudat és a nemzetiségi eszme a XVIII. század derekán *Klein* Innocentius balázsfalvi g. katolikus püspök agyában fogamzik meg és ennek udvarában bontja ki zászlóját.

EzE időpontig olyan oláh intelligenciáról, mely jobbágy tömegeket vezetett volna, nem lehet szó. Nem pedig a következők miatt. Az oláh kenézek, vajdák, sőt jobbágyok derekabbjai is, magyar nemességet nyertek. Azonban, mint ilyenek, csak akkor boldogultak Erdélyben is, Magyarországon is, ha megtanulták nyelvüket, illetőleg mint okos „parvenü”-k igyekeztek alkalmazkodni a „felsőbb tíezrek”-hez. És amidőn belekóstoltak a magyar főúri világ levegőjébe, vájjon akadt-e egy is közülük, aki visszakíváncozott nemzete bolgár-szláv műveltségi és társadalmi körébe? Nem! Hanem megtanultak magyarul, magyarokká lettek, sőt protestánsokká vagy katolikusokká is. Ilyen derék oláh családok voltak a Hunyadiak, Fiáthok, Majláthok, Békések, Jósikák, Nopcsák, Nalácziak, Kendefiek stb. És ezt nem lehet céltudatos magyarosítási politikának nevezni, inkább annak bizonyágtételéül, hogy a magyar királyok vitézeik megjutalmazásában nem mértek a nemzetiségek mértékei és értékei, hanem mindenkor a jog és igazság szériát. „Hogy az oláh nyelvvel és műveltséggel itt boldogulni nem lehetett: ez az akkori oláh népnek szerencsétlensége volt ugyan, de e szerencsétlenséget nem a vendégszerető magyar okozta.” (Karácsonyi: Százezer baj stb. Nagyvárad, 1911.)

A jobbágytömegeket vezető mai intelligencia *Klein* Innocentius papnöveldejének növendékeivel, tanáraival

kezdődik, akik nem voltak nemesek és éppen a magvai nemességgel szemben érzett gyűlöletükkel álltak népük élére. Allításunkat a napnál fényesebben igazolják az összes későbbi események, melyekben az oláhság vendéglátó gazdjára támadt.

A balázsfalvi püspöki udvarban fogalmazzák meg a „Supplex libellus valachorum”-ot, melyben a g. keleti püspökséggel együtt az oláh népnek, mint negyedik törvényes politikai nemzetnek az elismerését kérték az erdélyi rendektől, de előbb, 1784-ben, a Hóra féle lázadásban lecsapolják a magyar rendek vérére alaposan.

A XIX. század elején minden oldalról marcangolnak nemzetiségeink. Erdélyben a lecsillapodni látszó oláhokat a *szászok* újból harcba viszik, most már az állítólagos magyarosítás elleni jelszóval. 1838-ban *Baritiu* György megalapítja Brassóban a „Gazeta de Transilvania”-t (a mai Gazeta Transilvaniei-t) s ettől kezdve állandóan érezhettük az oláh „nemzeti öntudat” ellenünk szórt rágalmaid, ócsárlásait és nyugtalankodásait (mind a mai napig).

Miként aknáztá alá „nemzeti öntudatuk” hazánkat?

A sajtó által felizgatott közvéleményük 1848-ban meg is nyilatkozott és pedig intelligenciájuk a balázsfalvi mezőn, parasztságuk Érâdon, Zalatnán, Nagyenyeden és — fájdalom — sok más helyen is. 1861-ben feltámad Papiu memorandumában a Sinkai által körvonalazott Nagy-Rumánia eszméje, mely aztán uralkodó eszméjük volt a század további folyamán mindaddig, míg 1918 december elsején Gyulafehérváron — ha ideig-óráig is — megvalósult. Ezen eszme irányítja 1867-ben alakított *comite-ja* minden ténykedését, *ettől* az eszmétől elkábítva megy át három erdélyi oláh tanuló Bukarestbe s ott megalapítja a *Carpatii* nevű filantropikus egyesületet, mely 1885-ben (megalapítása után 3 évvel) nemcsak Rumánia lakosaihoz intéz irredenta szellemű kiáltványt, hanem egész Erdélyt is elárasztja olyan „filantropikus” nyomtatványokkal, melyekben arra hívják fel az oláh-

ságot, hogy házainkat gyűjtsák ránk s gyilkoljanak le bennünket, egyet se hagyjanak élve közülünk.

Az oláhság magyar-gyűlöletét szítja az 1884-ben megindított *Tribuna* c. lap is, de e téren valamennyi ténykedésük koronája az 1892-ben Bukarestben orosz pénzzel megalakított Kulturliga (Liga Culturala). E liga alapszabályainak 2. §-a azt mondja: „Az intézmény célja ápolni a szolidaritás érzetét az összes oláhokban és mozgalmat tartani fenn, mely az oláhoknak keleti kulturmisszióját igazolja.” De mily másképpen fest gyakorlatban ez az elmélet! Tapasztaltuk és igazolni tudjuk, hogy a Kulturligának kulturális célja nem volt és nincs, ellenben a magyar állam belbékéjének felforgatása, a hazai oláhság örökös egyenetlenkedésének szítása, a magyar nemzet és intézményeinek bemocskolása, rágalmazása és a hihetlenséggel határos hazugságok terjesztése, röviden hazánk teljes aláaknázása volt az egyedüli célja. Megalapítása után 2 évvel már a híres memorandum pörhöz vezette erdélyi testvéreit „kulturális működésével”. De részben ismertek e tények közönségünk előtt, részben (idő-) helyszűke miatt részletesen nem tárgyalhatom ezeket s elegendőnek tartom, ha csak a legutóbbi évek egyes mozzanatait érintem nagy vonásokban.

Alig tíz éve annak, hogy akadt egy *beszarábiai* bojár, állítólag *Stroescu* Vazulnak hívnák, aki háromnegyed millió koronát küldött (akkori értékben!) erdélyi testvéreinek „kulturális” célokra. Így a nagyszebeni egyházmegyének 220,000 K-t, papnöveldejének külön 100,000 K-t, az ugyanott székelő oláh közművelődési egyletnek 50,000 K-t, a balázsfalvi g. katolikus konzisztoriumnak 100,000 K-t, s ugyanennyit kapott az aradi oláh nőegylet is. A budapesti főiskolai oláh ifjak „Petru Maior-köre” már csak 12,000 K-t kapott s úgy látszik, hogy nem voltak megelégedve a kárpátokon túli testvérek a karánsebesi konzisztorium kulturténykedéseivel sem, mert ennek már csak 10,000 K-t juttattak „Stroescu”-n keresztül, de annál inkább az erdélyi oláh középiskolákkal, mert pl. a brádi. algimnaxiuri egymaga szintén 100.000 K ás szabadon felhasználható pénzajándékot (tehát nem alapítványt!) köszönt meg „Stroescu”-nak. Hát a többi és a többi. . .

Aztán a Kulturliga nyíltan is „cselekedett”, mert alapszabályilag — valamint a mindenkori magyar kormányok tájékoztatlan megfigyelő szervei jóvoltából is — cselekedhetett, mondván: „célja *anyagilag is* támogatni az oláh királyság területén kívül lakó oláhság kulturális törekvéseit”. — Az oláh nők ortodox-nemzeti egyesülete (Societatea Ort. Nat. a Femeilor Romane) sem maradt el e nemzeti létünk ellen indított munkában, s 1909 -1912-ben, rövid 3 év alatt, nem kevesebb, mint 50,000 K-t küldött Erdélybe „kulturális” célokra. Hát a különböző címeken egyeseknek adott 10, 50 sőt 100 ezer franknyi összegek mire fordítottak? ...]Nem ide való, sok volna e keretek közé ...

Az erdélyi oláh lapok Romániából kapott óriási szubvenciókat könyveltek el, „hirdetések fejében”. Ám vizsgálja meg valaki — csak felületesen is — ezeket az érték fizetett összeggel sem egyenes, sem fordított, semmiféle arányban nem álló hirdetéseket, mindjárt tisztában lesz azzal is, hogy minő esetekre használták a rómaiak a „Parturiunt montes et nascitur — ridiculus mus” közmondást. Aranyhegyeket inkasszáltak a Gazeta, Románul, Libertatea stb. a közmondásbeli egérke természetes nagyságban leadott hirdetése miatt.

És emlékezzünk csak vissza a világháború alatt, de az oláh betörés el3tti időkben még megjelent hazai oláh lapjaink hangjaira, midőn nyíltan buzdították Romániát, hogy avatkozzék már bele a népek vére? küzdelmeibe és — Magyarország ellen. Az aradi „Románul” naponként állandó rovatban: „Románia in asteptarea 3rei supreme — Când poate intra Romania in războiu ?” (A tükön álló Rumania — Mikor léphet közbe?) — még feszültebbé tette az amúgy is ideges kedélyeket az antantra kedvező hírei s az antantot cirógató stílygyakorlatai leadásaival mindaddig, míg végre a magyar kormány is megelégette s az utolsó órában beszüntette e lap megjelenését. Bátorságukat Romániából kapták e lapok, guruló aranyokban s tegyük mindjárt hozzá, hogy az itt tanult élelmességük folytán — elég gyakran.

És elképzelhetjük, hogy magyar élhettelenségünk annál jobban nőtt, mennél távolabb maradtak mögöttünk hazánk határai. *A háború előtt sem, a világegés alatt sem, volt, érdekeink propagálására sajtónk odaát Roma-*

niában. Mig Mille Konstantin, az „Adevărul” főszerkesztője 1914. őszén — félévi szubvencióként — 450.000 leit vett fel „illetékes helyről frankofil eszmémek konzerválására”, s míg az ántántbarát sajtó naponként 320 000 példánnyal jelent meg, addig a központi hatalmakkal (érdekből) rokonszenvező sajtó (összesen 8 újság) napi 60—66.000 lapszámmal jelent meg. De ebből magyar érdeket egyszem propagált, még az erdélyi tanítóknak, papoknak „ingyen” küldött (ami sok ember előtt ma is érthetetlen) „Moldova” se, az öreg *Carp* Péter lapja. Diplomáciánk bukaresti sajtópropagandájának költségei elenyészően csekélyek voltak, olyanok, mint az azt felemészítő egyének értékei. A délután 4 órakor Czernin irodájába, de már 6 órakor Poklewski-Cozielhez besurranó Hăsegan Demeterekkel nem lehetett monarchiabarát-politikát mégcsak kezdeni sem, nemhogy megmenteni is valamit a lábunk alól egyre jobban kicsúszó talajból. — És mi csökönyösen kitartunk régi elveink mellett, még akkor is, ha azok rosszaságáról többszörösen meg is győződünk ... Bukarest elfoglalása után másfél évvel, amikor a német sajtó már virágkorát élte ott is, eszébe jutott a mi illetékes köreinknek is, hogy célszerű volna speciálisan magyar érdekeket portáló lapvállalatot indítani a megszállott területen és pedig Bukarestben. Meg is indultak a tárgyalások, de az egész terv kútba esett, közismert szűkmarkúságunkon, jmert míg a német hatóságok *havi* 42,000 lejrel szubvencionálták az ő lapvállalataikat (*Gazeta Bucurestilor* és *Bukarester Tagblatt*), addig a mi hatóságaink kiküldöttje ily irányú alkudozásaiban csak odáig jutott, hogy a bukaresti pályaudvaron — közvetlenül vonatjának elindulása előtt — már *havi* 3000 (háromezer) koronát ígért egy szürke *oláh újságíró*nak, *hogy magyar érdekeket védő és propagáló sajtóvállalatot teremtsen*, jóformán semmiből. De ennyiért még *egy oláh* Fem állott kötélnek ... És maradt minden a régiben ...

... És joggal kérdezhetnők azt is, hogy mit kerestek az erdélyi oláh vezetőférfiak oly gyakran Bukarestben éppen a háború alatt? Mert a „szegény, éhező nép számára” ott feladott és határállomásainkon Erdélybe be is futott, de a nép soh'sem látta kukorica-, búza-, egyéb élelmiszer- és szeszáru vonatjaik tartalmának hovászkodásáról egyik sem tudott, vagy nem is akart tudni

kompetens helyen, tehát akkor más ügyben jártak ott! Vagy mindkettőben ?..!

Folytathatnám ... de minek? . . .

1916. augusztus 27-én este 9 órakor minden hadüzenet nélkül betörték határainkon ... A többit már tudjuk.

Nemzeti létünk és hazánk megsemmisítésére elhelyezett aknákból sikerült ugyan néhányat még idejekorán ártalmatlanná tennünk, (Bojta Spiridon és társai stb.) de mindez csöpp volt a tengerben ... És mégis megmentettük, visszaszereztük Erdélyt — míg el nem buktunk minden vonalon ... De vigaszunk a múltban van, s a jelen keserűségéből táplálkozó és növekedő erőnk reményt nyújt a jövőre . . .

Az oláh történethamisításokról.

Az imént bemutatott politikai hadjáratukban mindenkor nagy segítséget találtak „történetíróik” -ban, akik inkább keleti mesemondók, mint historikusok. Ha a hamis jelszavaktól félrevezetett közvélemény, vagy elméleteiknek tételes megdöntése kívánja, úgy e historikusok megteszik azt is, hogy ma homlokegyenest ellenkezőt állítanak tegnapi elveikkel. Olyasformán vannak ők ezzel, mint nálunk sok „politikus” az „egyedül üdvözítő programjával” s míg ma fehér, holnap már fekete elvek után szaladgál, csakhogy le ne maradjon a „szekérről”.

Nagyon röviden, de felette világos példákban óhajtók erről néhány szót mondani, mert ezt minél több magyarnak tudnia — nem árt.

Midőn Hohenzollern Károly koronás feje alatt királysággá lett Rumania s a modern államok mintájára kezdtek az oláhok is berendezkedni, észrevették, hogy mily szegények szellemiek dolgában. Szégyenkezni valójuk ezen nem lett volna, hiszen alig pár évvel előbb szabadultak fel a török despotizmus alól, röviddel azelőtt vetették el a bolgár-szláv egyházi nyelvüket és glagolita-betűs írásukat, melyek egész lényüknek más alakot s más jelleget adtak volt. Ámde ők nem akartak restel-

kedni a világ előtt s rövid pár év alatt be akarták hozni hosszú századok mulasztásait, kiadták hát a jelszót az irodalom minden ágában is: írni, írni, akármit is írni. Hogy hova vezetett ez pl. a történetírás terén, amikor komolyabb, hosszabb kutatások, vizsgálódások nélkül, tires jelszavak mellé irtak körítést, mindennél fényesebben igazolják az alábbiak:

„*Rossz történelmet írunk mi . . . — írja G. Missail: Epoca lui Vasilie Lupul, 7—8. 1. — Csak letaposott ösvényen tudunk járni. Mert egyik ezt állítja — mindnyájan ugyanazt állítjuk; s ha egyik hibázott, mindnyájan hibázunk. Olyanok vagyunk mint a birkák: az első után ugrunk . . . Ne, édes fiam, ne gondolkozz, ne vizsgálódjál, csak higgy! ...*”

Maiorescu Titusz, volt egyetemi tanár, többszörös miniszterük s az 1918-iki bukaresti béke idején miniszterelnökük, erősebben és több ízben is hasonlólag nyilatkozott: „Ifjúságunk egy része az irodalmi makulatúra termelésével, a másik része annak elolvasásával foglalkozik.” „*Római eredetűséggel, Mihai Viteazul, Stefan eel Mare-féle kiáltásokkal ne akarjuk eltakarni lelki szegénységünket és ostobaságainkat.*” Majd nyíltabban is vádolja a közfelfogást, mely minden csalást eltűr, ha az nemzeti hiúságot Jegyezget. „*Legnagyobb bűnünk, hogy kultúránk mai irányát a hazugságok szabják meg. Hazugság a politikában, hazugság az aspirációkban, hazugság a múlt megírásában, a költészetben, a nyelvészetben és a közszellem minden megnyilvánulásában.*” (Maiorescu: Critice 327. i.)

Ha a „nemzeti öntudat”-nak s megszemélyesítőinek, a különféle ligáknak, szükségük volt arra, hogy egy a világ teremtése óta fehérnek ismert dolgot ezentúl fekete színben lásson a közvélemény, úgy az oláh történetírók közül vajmi kevésnek volt annyi lelkiismeret, hogy tudásával, meggyőződésével ellenkezőt ne cselekedjék, ne írjon.

A bemutatott példákat elegendőknek tartom az oláh történetírás kellő megvilágítására. Sapienti sat! . . .

Az oláhság helyzete a múltban a Kárpátokon innen és túl.

A hazai oláhságnak a legutóbbi évtizedekben ellenünk kifejtett agresszív magatartását kevesen értik meg, ha csak a hazai történelem lapjait forgatják s nem ismerik az előző fejezetekben nagy vonásokban mondottakat. És még kevésbé lehet felérni ésszel cselekedeteiket akkor, lia minden körülményt ismerünk. Az oláhságnak a magyar haza határain belül mindenkor olyan sora volt, amilyennel kárpátokontúli testvérei csak alig pár évtizede dicsekedhetnek. Ismert tény ez ós csak nagyjában említek meg néhány jellemző esetet, illetőleg vonok párhuzamot a Kárpátok két lejtőjén élő oláhság között.

A hadak útjából, a fanarióták nyúzásai elől — mint láttuk már — a nyugodalmasabb, emberiesebb Erdélybe szöknek át. Itt is jobbágyi sorba került ugyan, de sorsa összehasonlíthatatlanul emberibb volt itt, mint havasalföldi testvéreinek. Pedig ott a földesúr is oláh volt ós az mégsem tekintette fajtájabelijének jobbágyát. Köteteket lehetne írni azon oklevelekből s régi iratokból, melyek az oláh földesuraknak *rabszolgáikkal* (jobbágyaikkal) szembeni embertelenségeiről, tüzes vassal való megbélyegzéseikről s hasonló kegyetlenkedésekről tesznek tanúbizonytságot. Mihály vajda erdélyi helytartói szerepében nemcsak nem ébresztette fel az oláhságnál annak nemzeti öntudatát, — mint ezt néhány rumániai történész állítja, — hanem ő is adta-vette fajtestvéreit, mint más ember a barmokat. Az ő idejében is oláhoknak, vlachoknak, blochoknak nevezték az oláhokat, mert a „rumâu” elnevezés Kárpátokontul rabszolgát, rabot jelentett. (Ide sülyedt a dicső „római” név!) — A magyar földesurak 1848-ban önként szabadították fel s juttatták földhöz jobbágyaikat, nemzetiségre való tekintet nélkül, ellenben odaát hosszas viták és nagy súrlódások árán csak 1865-ben. Ott, mint láttuk, valóságos rabszolgakereskedéssé aljasult a jobbágyrendszer, nálunk sohasem jutott még addig sem, hogy a jobbágy emberi mivoltáról megfeledkeztek volna.

A két oláh vajdaságban sötét tudatlanságban tar-

tották őket országaik nagyjai, mert ez érdekükben volt, nálunk ellenben nemcsak iskolába járhatott az oláh jobbágy gyermeke, de fejedelmeink áldozatkészségéből saját anyanyelvükön is olvashattak. Nálunk már középfokú tanintézetek, papnöveldék, tanítóképzők voltak; 1754-ben háromszáznál több oláh gyermek tanult a balázsfalvi iskolákban s már 1624-ben törvény intézkedik arra nézve, hogy földesúr ne tarthassa vissza jobbágyának, gyermekét az iskolalátogatástól. Moldvában is állít ugyan iskolát (Jászvásárban) Vasilie Lupul vajda, azonban abban oroszországi tanítók a szláv kultúrát hirdetik s az oláh nyelvnek csaknem két századig kell még várnia, míg az erdélyi Lázár György átmegy Bukarestbe, hogy „életre kelt-e Rumániát” — amint epitáfiuma mondja.

Ugyanazokban az időkben Teodoziosz bukaresti metropolita megtiltja, hogy bárki is az oláh nyelvet templomi nyelvül használni merészelje, továbbra is fenn tartandónak a szláv nyelvet rendeli és — ugyanekkor az erdélyi oláhság egyházi könyveket anyanyelvén kapja kezeihez. I. Rákóczi György 1638-ban Gyulafehérváron oláh nyomdát állítat fel s öt évvel később meg elrendeli, hogy az oláh pópák ne a nép előtt értelmetlen ószláv nyelven povedáljanak templomaikban és minden papi funkciójuk közben, hanem a nép nyelvén szóljanak hozzájuk.

Hosszú sort töltene ki az a sok kultúrintézmény és intézkedés, melyekhez az oláhok *az erdélyi magyarok bőkezűségéből jutottak* s melyeknek kárpátokontuli testvéreik mind híjával voltak. A görög szervezetű szláv egyház félszeg, babonás sötétségéből is a magyarok vezetik ki az erdélyi oláhságot s az lassanként saját lábán megállva, vezetője lesz az egész oláhságnak. A kultúra fáklyáit Erdély szülöttei viszik a két fejedelemség nehezen járható dzsungeljeibe s Rumania új korszaka megteremtőinek túlnyomó része a magyar tudomány és kultúra emlőin nevelkedett. Erdélyi testvéreinek köszönheti szellemi és politikai megújulását a kárpátokontuli oláliság.

Hogy a magyar liberalizmus meddig ment el az oláhokkal szemben, kommentár nélkül ideiktatom Moldován Gergelynek „A nemzetiségi ügy kritikája” c. értekezésében oláh testvéreinek tett szemrehányását:

„A magyar államhatalom a harcban liberális, humá-

nus és becsületes. Mi (t. i. oláhok) zsarnokok és embertelenek vagyunk; ha lehet összetörjük, ha lehet megfélemlítjük azt, aki utunkba áll. Becsületesség dolgában nem vagyunk kényesek; megadjuk becsületszónkat, de előle megszökünk ... A mi szentjeink és hőseink Hóra és Kloska, a magyarok hóhérai. Ott díszleleg képük házaink falán Lucaciu László és Ratiu János képei mellett, akik a magyar alkotmány esküdt ellenségeiként dolgoznak. Van nemzeti komiténk, mely politikánkknak irányt ad. Van népnevelési társaságunk, mely kulturális mozgalmainkat kíséri figyelemmel. Van sajtónk, mely tisztán bennünket szolgál; egyházunk, mely csupán a miénk; vannak pénzüzeteteink, melyek csak a mi befolyásunk alatt állanak; iskoláink a mi eszméink talaját művelik. Tőlünk függ tanító, pap, püspök, ügyvéd és mindenki más. Ha egy-egy kiválik, ottmarad a testvére, apja, anyja és mi mindnyájukat megfojthatjuk az „áruló” hibáiért. Egyházi és világi alapítványainkat csak az élvezheti, aki egészen a miénk. Miénk a társadalom, sajtó, egyház, a pénz és a föld, ifjúságunknak eszét és karjait mi kormányozzuk, sem ezekre, sem azokra nincs a magyarnak semmi hatalma, semmi befolyása ...”

A hazai oláhság rövid jellemzése.

A hazai *oláh nép* jellemére, természetére vonatkozó vélemények igen eltérők, sőt sokszor a legellentmondóbbak. Hogy helyes bírálatot mondhassunk róla, ismernünk kell őt otthonában, munkájában, erkölceiben, szokásaiban, örömeiben és bánatában. Sokan nagyon hamar igen lesújtólag nyilatkoznak róla, mert feledik, hogy a népek jellemét, természetét a társadalmi és politikai helyzet, a foglalkozás, az életmód és az éghajlat szabályozzák. Az oláh természetet megteremtette ősfoglalkozása, ápolta és nevelte egyházi, társadalmi és politikai helyzete. Fenn a havasok bércein, nagy legelőin nem ismert határokat, érthető hát, hogy mikor rendezettebb társadalmi viszonyok közé jut, nehezen tud azokba beilleszkedni. A tulajdonról sem képződhetek

helytálló fogalmai s innen magyarázható az a sok lesújtó jellemzés, amelyekkel már régi Írásaink illetik őt. A sok közül csak egy igen rövid, de annál csattanóbb ilyfajta kritikát említek meg: Nagybánya város 1663-iki jegyzőkönyvének címlapján egykorú írás figyelmeztet mindenkit: „Vigyázz az órára, mert lopton lop!” Nem kell szépíteniök a dolgot. A jobbágyrendszer sehol egy államban sem teremtett „angyali jóságokat”, ellenkezőleg: mindenütt az erkölcsök elvadulását eredményezte.

A mai oláh nép — ha elfogulatlan is mondunk róluk véleményt — már sokban különbözik őseitől. Még sem idegenkedik ugyan a más tulajdonától, de mégsem űzi oly arányokban, mint a múltban. Szereti a munkát, de a henyélést jobban s mihelyt teheti, pihen. Nem barátja a művelődésbeli haladásnak, de ennek oka a kultúra hatásainak részéről való érzéketlenségében van. Konzervatív ma is, az újításokat nem szívleli. Nemzetiségéhez, nyelvéhez ragaszkodó, más fajtához nem simul. Kisigényű, kevéssel is beéri s az élet új meg új kíválmáiért nem áldozza fel régi, hagyományos szokásait. Szereti a földet, habár nem tudja okszerűen, gazdaságosan kihasználni. Szereti családját, marháját, faluját, vidékét (tara-ját). A sorsban megnyugszik, okot okozatot nem keres. Béketűrése nagy, de ha próbára téve kihozzák sodrából, állatiasan kegyetlen. Haragtartó. Vendégét megbecsüli, háládatos; az idegennel szemben eleinte bizalmatlan ugyan, de ha kiismerte azt, úgy őszinte vele szemben és akármilyen áldozatot is meghoz érte. Az állam keretén belül is megszokott, csendes életet élt, — kivéve a tulagresszív pópák falvait, — törvénytisztelő s az állami szervezetben is használható elemmé lett, bár az is igaz, hogy polgárosultságban egyik legelmaradottabb nemzetiségünk volt. Az analfabétáink nagy százalékát ők tették. Hitvilágában megtaláljuk ma is a balkáni ízt. Vallásos, de egyszersmind nagyon babonás is. Az ördögben, boszorkányokban, rossz és jó szellemekben, kuruzslókban való hit csodálatos módon megvan még ma is náluk, amiben azonban nagy szerepe volt régi készülségű, fogyatékos műveltségű alsó papágunknak is, akik a mai papikarnak még mindig túlnyomó részét képezik s akik népük ezen gyöngéit a maguk javára gyümölcsöztetik.

A hazai oláhság néhány statisztikai adata.

Az 1910-ben megejtett népszámlálás szerint az oláhság lélekszáma 2,949.032 volt hazánkban. Az ország lakosságának 161 százalékát tette, miáltal a tétok 10*7 és a németek 10*4 százaléka előtt legnagyobb nemzetiségünk volt.

Abszolút többségben 11 vármegyében vannak és pedig:

Fogarásban	95.174	lélekből	84.436	oláh	vagyis	88.7%
Hunyadban	340.135	„	271.675	„	„	79.9 „
Alsófehérben	221.618	„	171.483	„	„	77.4 „
Szolnok-Dobokában	251.936	„	189.443	„	„	75.2 „
Torda-Aranyosban	174.375	„	125.668	„	„	72.1 „
Krassó-Szőrényben	466.147	„	336.082	„	„	72.1 „
Beszterce-Naszódban	127.843	„	87.564	„	„	68.5 „
Kolozsban	225.879	„	153.717	„	„	68.0 „
Aradban	351.222	„	229.476	„	„	65.3 „
Szebenben	176.921	„	113.672	„	„	64.8 „
Szilágyban	230.140	„	136.087	„	„	59.1 „

A Nagy-Rumániába bekebelezni szándékolt városok között 3 jelentéktelen s a múltban is fejlődésképtelen városnak van csak abszolút oláh többsége u m. Szászsebesnek (8.504 lelkéből) 58.5 százaléka. Vízaknának (4.048 lelkéből) 65.5 százaléka és Abrudbányának (2.938 lelkéből) 57.8 százaléka oláh. 10.000 leLken felül csak Brassóban és Aradon vannak, de Brassóban a 11.786 lélekszámával az összlakosságnak csak 28.7 százalékát teszi, Aradon meg a 10.279 es számával az összlakosságnak alig 16.3 százalékát képezi. Ezek a számok is azt igazolják, hogy a hazai oláhság zömét a parasztság alkotja, mely a folyóvölgyekben utcás, de a hegyekben már inkább elszórt, falvakban lakik. És azt is látjuk, hogy egyetlen valamirevaló várost sem mondhat magáénak, aminek igen egyszerű magyarázata az — amit már történelméből is tudunk, — hogy nem volt városlakó elem s amikor letelepedett volna, az ember letelepülésére legalkalmasabb helyeket, a különböző

termelésű Vidékek érintkező vonalain a csérére vagyis vásárhelyekre legalkalmasabb pontokat részben már a hódító, államalkotó magyar elem, részben a magyar által betelepített németiség már megszállta volt. Ha ők előbb itt lettek volna, vagyis ha ők a városlakó dákok utódjai volnának — mint ahogy hinni szeretik, — akkor Erdély városainak nemzetiségi viszonyai más képet adnának.

A statisztika rendkívül sokatmondó számkohorszáiból hitelesen is megtudjuk — amit amúgy is igen jól tudunk mindannyian, — hogy az oláhság hazánk valamennyi nemzetisége között a kultúra legalacsonyabb fokán áll. Az általuk követelt 26 vármegye területén lakó s hat éven felüli magyarok közül írni-olvasni tud 74.7 százalék, a németek közül 78.9 százalék s ugyanakkor az államot fenntartani akaró „római utódok” közül csak 26.3 százalék áll a kultúra legelemibb fokán. „Az oláhok készek a váddal: — írja Kovács Alajos kiváló demográfusunk, akinek egyik nagyértékű tanulmányából veszem ez adatokat, — a magyarok elnyomták a nemzetiségek kulturális fejlődését, azért oly kevés az oláhok közt az írni-olvasni tudó. Erre válaszunk a következő: Ha a magyarok elnyomták a nemzetiségek kulturális fejlődését, miért nagyobb a németek műveltségi aránya még a magyarokénál is s miért magas a műveltségi arány a tótoknál és a horvátoknál s miért csak a szerbeknél, oláhoknál és ruthéneknél alacsony? A magyarázat egyszerű. A legújabb időkig majdnem kizárólag az egyházak gondoskodtak a gyermekek iskoláztatásáról s ez utóbbi három nemzetiség majdnem kivétel nélkül a gör. keleti és gör. katolikus egyházhoz tartozik. Elsősorban tehát e két görög egyház nemtörődömsége, a kultúra iránt való érzéketlensége az oka az oláhság elmaradottságának.”

* Az oláhok az általuk kívánt területből mindössze csak Torontál, Csanád és Békés megyéket nem kapták meg az antanttól, így számításaink értéke alig változik valamit.

RUMANIA-MARE

KÖZELI ÖSSZEOMLÁSÁNAK POLITIKAI OKAIRÓL.

Elmondtam a múltat, beszéltem a jelenről ... E kettő ismeretével gazdagabban, próbálkozunk meg a jövőbe való látással . . .

Az oláhságot — úgy a hazait, mint a kárpátokontúlit — nemcsak magyar kútfőkből, sem gyorsvonaton szerzett benyomásokkal teli jó avagy kevésbé jó útirajzokból vagy hasonló modern leírásokból és nemcsak a „menekült-vonatok” érthető sötét színű panaszaiából ismerem. De ismerem őket gyermekkorom óta, állandó érdeklődéssel azóta, amióta az ősi kollégium ablakai előtt durva lelkek sárba tapodták nemzeti színű zászlónkat és mi, magyarázatra váró kis diákok csak ennyit kaptunk feleletül: „mert vad-oláhok!” A sohasem felejtett kép később gondolkozásra, az ok és okozat közti összefüggés megkeresésére, vizsgálatára indított — és most ismerem őket úgy városi, mint falusi társadalmukban, vallásukban, nyelvükben, szokásaikban, erkölceikben, örömeiben és bujában-bajában, erdélyi és rumániai otthonában, még — fájdalmas büszkeséggel írva le — (budapesti) tömlőceiben is. És ismerve őket, valamint ismerve tényleges és vélt sérelmeik minden körülményét, elfogulatlanul, pártokon és érzéseken felül állva óhajtok még néhány szót mondani Rumânia-Mare és a bekebelezett Erdély egymáshoz való viszonyáról, mely semmi jóval sem kecsegteti — az oláhokat s amelyen hajótörést fog szenvedni az oly nagy garral bereklámozott Rumânia-Mare.

Nem tárgyalom hazánk osztatlan geográfiai egységét, sem a lapály és hegyvidék, avagy a mezőgazdasági és ipari termelésű vidékek egymásra utaltságát, nem nyúlok bele a történelmi tradíciók gazdag tárházába se, szóval mellőzöm itt és ezúttal a Rumânia-Mare megdöltébe vetett hitünket hatalmasabb érvekkel támogató természeti erőket, amelyek teremtő- és nem rendező-erők, mint a politikai okok. Azokról már többen nyilatkoztak, részben ismert dolgok is, míg emezekről csak elvétele olvasunk egy-egy kis hírt napi lapjaink hasábjain.

A politika vesztette el Erdélyünket, politikai okok fogják visszaszerezni nekünk. A geográfiai és történelmi erők ebben az esetben másodrangú — segítő — szerepet fognak játszani.

Rumánia-Mare összedőlét, illetőleg Erdélynek belőle való kiválását három politikai tényező fogja előidézni: az intelligencia, az adminisztráció és az egyház részükről el nem intézhető kérdései.

A kétféle intelligencia.

Az erdélyi oláh intelligenciára nem kell sok szót vesztegetnem. Többé-kevésbé mindnyájan ismerjük. Akár oláh tannyelvű, akár magyar középiskolát végzett, főiskolai képesítését Kolozsvárt, Budapesten, Bécsben, Lipszében vagy más németországi főiskolán szerezte meg. Alaposabb képzettsége, nagyobb judiciuma van, mint a rumániai piperkőc értelmiségnek. (A magyar haza iránt táplált érzelmei más lapra tartoznak, ezúttal ezt hagyjuk ítéleteinken kívül.) Nálunk jóformán csak két osztályt lehet köztük megkülönböztetni: a nadrágosok és bocskorosok rendjét. A két osztály között nem tátong áthidalhatatlan űr, mert a nadrágosok közül is ép úgy eljuthatunk fokozatosan — a falusi papokon, tanítókon keresztül — a parasztsághoz, mint ettől fokozatosan felfelé haladva — a 3-4 ezer juhos gazdákon, bocskorban járt, de felsőbb kereskedelmi végzettséget kimutató Vulcu, Stefanescu-féle stb. családokon és a fiát meg látogatni is bocskorban, katrincában menő havasalji öreg oláh asszonyon keresztül — akár a nagyváradi (g. katolikus) püspökség legbelsőbb termeibe. Erdélyben az oláh intelligencia szereti a parasztot, amelyből lett s a paraszt viszont tiszteli európaiasan öltözködő vezetőit. Állami szolgálatban az oláh is ép oly helota volt, mint a magyar, türelmesen húzták az igát és kezükhöz nem tapadt szeny.

De mennyivel máskép van mindez Rumániában!

A kárpátokontúliak ismertetését mindjárt azzal kell kezdenem, hogy megvonjam az ottani négy osztály közötti határokat.

Rumániában az intellektuellek zömét a nagybirtokos bojárság alkotja. Érmek a bojárságnak ősei azon görög, orosz, bolgár, albán, olasz, lengyel elemek között kere-szendők, kik elvakítva a pénz varázsától, pénzsomjukat oltandó vándoroltak be 1—4 évszázaddal ezelőtt a két oláh fejedelemség területére s akik a nép verejttékes munkáját az első perctől kezdve mindig a maguk javára gyümölcsöztették. Az utódok egy cseppet sem méltatlanok elődeikhez, nyugtalan vérű, fondorkodó természetű, kapzsi emberek, kiknél első és másodsorban csak a maguk zsebe, a maguk Wertheim-kasszája, a saját, családjuk és pártjuk érdekei jönnek tekintetbe és csak harmad- és utolsó sorban a haza (és az „erdélyi testvérek”) érdeke.

Az intellektuellek másik részét kétféle fajta adja és pedig a benszülött, középszerűen képzett magasabb hivatalnokok, katonatisztek és a független lateinerek (orvosok, mérnökök stb.), valamint a hazánkban csupán csak mellveregetésből, magyargyalázásból, a tordakeresztesi, mesztákoni, cebei stb. kegyhelyeik megkoszorúzásából meg nem élő „mártírok”, akik odaát vélt sebhelyeiket úton-útfélen mutogatva egy percig sem szűnnek meg „magyar zsarnokságról, lábbaltiportatásról, főszolgabírói és csendőri vandalizmusokról beszélni a könnyenhívó s hevülő bukaresti utcasöpredéknek. S e két elem egyesülten alkotja az intelligenciának azt a részét, mely ha hatalomhoz jut, úgy fékezhetetlen törvénytelenégeiben s szerzett jogok respektálásában. (A mostani Avarescu-kormánynyal ezek ragadták magukhoz a kormány gyeplőjét).

A harmadik osztály a kis hivatalnokokból, az egyház funkcionáriusaiból, a kereskedő és iparos világból áll, melyek mindannyian különböző formákban és módokon a mindenkori kormányok függvényei. A kis hivatalnoknak, míg hivatalban van, ideje sincs politizálásra mert minden idejét leköti a vagyonszerzés azon időre, amikorra kormánya megbukva, neki is el kell hagynia hivatalát. A papokkal egyszerűen úgy rendelkeznek a kormányok, amint az őket támogató többségi pártok érdekei kívánják. Az iparosok, kereskedők panaszai meg kormányváltozáskor tömegesek, amikor az új rezsim — az első percek pszichózisában — különféle engedély megvonásokkal s egyéb hasonló kellemetlenségekkel büntet a múltért.

E most megrajzolt három társadalmi osztály után — nagy úr következik, amelynek alig látható túlsó partján húzódik meg csendesen — az istenadta szegény nép, melynek helyzete és élete hasonlít a barom sorsához. Úgy hiszem, legvilágosabban akkor adom hü képét, ha azt mondom, hogy csak azért van joga élni, hogy az ősszel és télen természetbeniekben (naturáliákban) kapott kölcsönöket egész tavaszon és nyáron át tartó keserves munkával törlessze le, kamatos-kamatjával, földesuraiknak. A kultúra igen alacsony fokán áll, akit a mi erdélyi oláhunk is *golan*-nak — üres fejű, tartalmatlan, semmirevalónak — nevez. (Hiszen 1919 január havában, mikor az oláhországi reguláris csapatok a hátszegi járás (Hunyadm.) egyik Vaskapualjja s a civilizációtól, kultúrától még messze álló községébe bevonultak, még e község lakói is leszólták kárpátokoutuli testvéreiket: „Hát ezek a mi testvéreink? Nem! A cigányokkal lehetnek rokonságban ezek *agolan-ok*, de nem velünk.’ S alig-alig melegedtek fel annyira, hogy közömbösen belenyugodtak a falu megszállásába).

Ezekkel a rumániai osztályokkal, ezekkel a rumániai testvéreikkel a mi erdélyi diákságunk sohasem fog összelepedni. (Mert ehhez sok emberöltő kellene.)

Az erdélyiek, századok óta öröklött szellemi fölényüket megtartották a jelenben is és természetükből kifolyólag lépten-nyomon éreztették is ezt a kárpátokontúliakkal, még az erdélyi *Consiliul Dirigent* (kormányzótanács) ténykedésem, a bukaresti kormány megkérdezése nélkül kiadott rendeletein stb. keresztül is. Sőt nyíltan is kérkedtek azzal, hogy Rumania nekik (t. i. az erdélyieknek) köszönheti egész kultúráját, ők tanították meg őket a latin betűvetésre, tudósokat, írókat, költőket, sőt politikusokat is Erdély adott nekik s csakis az ő akaratóból (a gyulafehérvári 1918. XII. 1. gyűlés határozatából) érte el Rumania célját. Az erdélyi oláh intelligencia a rumániai páristmajmoló bojárságot sohasem szerette (és viszont), az ottani intelligencia másik részét a már emiitett szellemi fölénye miatt lenézte, érthető tehát, hogy a rumániai „nadrágosok” meg egyenesen ellenségei az erdélyi intelligenciának. Két évtizeddel ezelőtt szalasztotta ki a száján szíve érzését egyik liberális politikusuk: „*Tóim Ardealul, dar färä Ardelenii!*” *Úgy van! Akarták és akarják is Erdélyt, de az erdélyiek*

nélkül! Ez azóta szállóigévé lett Kumániában a Kulturligát mozgató liberálista klubokban és *Avarescu tábornok*, (aki nem liberálista ugyan, hanem az „Avarescu tábornok elnöklete alatt álló Népliga” tagja és elnöke,) mint kormány elnök, ép most napjainkban meg is akarja valósítani a bojárság, a katonatisztek és hivatalnokok (mindannyian konclesők!) régi óhaját. (Szeretnék Erdélyt a maga természeti kincseivel, ipari vállalataival minden berendezettségével s istenáldotta népöivel, — de az oláh intelligencia nélkül.)

Jól tudjuk, hogy Avarescunak — Táke Jonescu nagy tisztelőjének és barátjának — első ténykedése a kormányhatalmon az volt, hogy feloszlatta az „igen hangos erdélyiektől infiltrait parlamentet”, elcsapatta az erdélyi prefektusokat és a kormányzótanácsot, sőt hogy az utóbbiakat még az ellenzékben is lehetetlenné tegye: egy 23 milliós sikkasztás pórét akasztotta a kormányzótanács volt tagjainak a nyakába. Ezek ebben minden kommentár nélkül — természetesen — nem nyugodhattak meg s az idei húsvéti ünnepeikre Vajda-Vojvoda dr. meghívására Gyulafehérvárou összejöttek, hogy tiltakozzanak Avarescu túlkapásai ellen. De alig kezdődött meg a gyűlés, katonák jelentek meg és a bukaresti kormány parancsának felmutatása után szétkergették az erdélyi oláh intelligencia tiltakozógyűlését. (Ezt kellett Pop-Csicsó Napóleonnak, Nagy-Rumánia első hadügyminiszteréak megérnie, hogy „felszabadított” katonái szalasszák meg? —!)

Amint a nagyon szűkszavú, de hiteles értesüléseink mutatják, nem mondhatjuk, hogy dühöng a „testvéri egyetértés” a királyságbeli és az erdélyi intelligencia között. Pedig a rumániaiaknak azzal is kellene számolni, amit említettem már, hogy az erdélyi nép tiszteli és szinte fanatizálja vezetőit, már pedig, aki az intelligencia és parasztság közti viszonyt ismeri, csak az tudja, hogy minő következményekkel járhat ezen vezetők skartba tétele. így pl. *Arad* vidékén Pop-Cicio István, Goldis Vazul, — *Hunyadban* Vlád Aurél, Bontés. eu Viktor, — *Alsóféhérben* a balázsfalvi metropolita egykori és kiváló képzettségű ügyésze: Maniu Gyula, — *Szeberiben* Ghibu Onisifor, Schiopu József, Tászláuan Oktávián, — *Brassó* környékén Baiulescu, Vecerdea, Saftu esperes és a Metianu fivérek, — *a Maros felső sza-*

kaszán a dicsőszentmártoni Boila Romuluszi — a *kolozsvári* Hatieganu Emil, Pordea Ágoston, — a *Közép-Ásamos-völgyön* Mihali Tivadar és mások, mert sok-sok Vajda-Vojvodája van még az erdélyi oláhságnak, — és ha kell — értök sok mindenre képes.

Így fest „Nagy-Rumánia” értelmisége az új államalkotás első évében! . . .

A baksisos közigazgatás.

A régi Rumania egyik vezércsillaga, néhai *Gary Péter*, többek között a következőket mondta ezelőtt néhány évvel — de a világháború alatt, s természetesen az oláh betörés előtt — egy erdélyi oláh előkelőségnek a brassói Korona-szállodában:

— Uram! ... De nem is tudnák, mert nem lehet a rumániai közigazgatással kormányozni Erdélyt! *Egészen más világ ez itt, mint a miénk...*

Az öreg Carp aggályát azonnal megértjük, ha tudjuk, hogy Rumániában az új kormányok kicserélik az egész tisztviselői kart, csaknem a legtávolabbi falucska jegyzőjéig. Azaz: ha bukik a kormány — bukik a köztisztviselői kar is. Már most, ha tudjuk, hogy a nyugdíj-intézmény is ismeretlen fogalom náluk, megértjük azt is, hogy Rumániában prostituált a tisztviselői kar, baksissal mindent keresztül lehet vinni! Igen, mert nem lévén nyugdíj, mindenki igyekszik alaposan megszédni magát addig, amíg hatalmon vannak, hogy a farsang eltelte után legyen a böjti időkre is, míg feltámadnak újra s újból farsangolhatnak. Aztán Rumániában a hivatali vezető állások betöltésére sem a képzettség predesztinál, amint a fönnebbiekből is következik, hanem a párthűség. Fontos csak az, hogy a kormánynak bizalmat szállítson és a nevét alá tudja írni az illető, úgy már megfelelt a megkívánt képzettségnek.

Hogy ez még az erdélyi oláhok előtt is mennyire szokatlan (de nem utánozhatatlan!) bizonyítja a kormányzótanácsnak még az ősszel megcselekedett s e rendszert elkerülni akaró tiltakozása az oláh kormányhoz, amikor kérték is, hogy az erdélyi hivatalok ellátását

Bukarest bizza csak Nagyszebenre. Pedig nagy nehézségekkel küzdöttek e tekintetben (s e nehézségek több szempontból ma is megoldatlanok). Mézesmadzaggal, majd a szurony hatalmával fogdosták az oláhul is tudó magyar és német tisztviselőket, s midőn ez csaknem fiaszkóval végződött, akkor gyorstalpaló kurzusokon képezték ki embereiket, csakhogy elkerüljék az oláhországi politikai csőcselék beözönlését.

Műveltségi és gazdasági elmaradottságuk — a hazai oláhság egészét tekintve — csak most boszulja meg magát igazán, amikor sok, több tanult, képzett emberre volna szükségük és nincs honnan venniök ezeket. Igen szemléltetően fejti ki ezt a kérdést is Kovács Alajos a következőkben: „Ha az oláhok a Magyarországból elfoglalandó területen a közigazgatásban legalább csak annyi oláht akarnak alkalmazni, mint amennyi népességi arányuknak megfelel, a közigazgatásnál 5.861, az igazságszolgáltatásnál 3.586 kellő képzettséggel bíró oláhra van szükségük, a hiány, amit pótolniok kell: 4.473 illetőleg 2.342. Ha pedig a közigazgatást és igazságszolgáltatást, egészben vagy csak nagyobb részben is, maguk kívánják ellátni, ami mindenesetre érdekükben volna, úgy 15—19.000 intelligens, képzett emberre van szükségük. Magyarországból ezeket nem vehetik, mert ha volnának, akkor már rég helyet is foglalnának a közigazgatásban vagy a gazdasági intelligens pályákon, de mint a statisztika igazolja, itt még kevesebb az oláh. Rumániából kellene tehát értelmiséget importálniuk, ami azonban az ottani kulturális viszonyok mellett teljesen lehetetlen.”

Amint látjuk, a statisztika szerint lehetetlen Erdélyt erdélyiekkel adminisztrálni s megfelelő embereket a királyságból importálni. Csakhogy ne feledjük, hogy ami statisztikailag lehetetlen — politikailag még nem az. S hogy 1917 óta a Népligában mellette hüen kitérté híveit megjutalmazza, fel fogja nyitni Avarescu a beözönölhetés zsilipjeit s majd jönnek a C. Gongopol-ok, Cehan-Racovita-k s mások. De ha még csak ezek jönének! — de jönni fog a baksiséhes adminisztratívkar is...

Ehez pedig Erdély, még az oláh parasztság sem, nem fog hozzászokni. Nem fogja megszokni I

Az egyház nehéz kérdése.

Az intelligencia és adminisztráció nehéz kérdesei okozta felfordulást tetézi a görög-keleti vagy ahogy ők odaát nevezik: az ortodox egyháznak kétféle szervezete. Nálunk, Erdélyben, eddig a falu maga választotta lelkipásztorát élethossziglan. A megválasztott pap, ha kedvére való volt az állás, elfoglalta és megtartotta azt élte fogytáig, ha azonban időközben — pályázatára — jobb stallumba választották meg, elköltözött az új parókiára. Tehát saját elhatározásából elhagyhatta helyét, de más akaratából nem. A papok választják a maguk primus inter pares-ét, az esperest, viszont ezek, valamint világi kiküldöttek (képviselők) püspökeiket. Az erdélyi görög keleti és görög katolikus egyháznak a legdemokratikusabb autonómiájuk volt eddig a magyar haza keretein belül.

Rumániában mások a viszonyok. Mindenekelőtt azon kezdhetjük, hogy már a papképzés is más. Míg nálunk — ma már — középiskolai végzettséget követelnek a teológiára, addig a rumániai monostorok tömeges kalugerképzése a legelemibb tudással is megelégszik. Ott a papság talán még erősebb korteseszköz a kormány kezében, mint a tisztviselői kar. Ott nem választás, hanem a kormánytól kapott kinevezés folytán jutnak a községek paphoz, s ezek feljebbvalókhöz. Amint testünk idegrendszere levezet minden külső vagy belső hatást annak központjába, az agy velőbe, olyanformán ér el a kormány keze, a papságon keresztül, az legelrejtettebb emberi lakott helyre is. És hava valamelyik szerv nem működne a hatalom által megkívánt precizitással, azt egyszerűen leoperálják a testről. A rumániai kormánynak törvény biztosítja ama jogát, hogy a „hivatali érdekből” kifogásolt papokat, sőt püspököket is, nemcsak vexálhatja, de egyszerűen el is bocsáthatja állásából. (Marad még bőven a monostorokban!) Tehát a kárpátokontuli oláh pap úgy prédikál, amint azt neki az egyes szakminisztériumokban, pártkaszinókban előírják.

Tehát ismét egy hatalmas, megoldhatatlannak látszó probléma — a felépíteni szándékolt Nagy-Ru mánia előtt!

És autonómiát ad Nagy-Rumánia a királyságbeli egyháznak, úgy elhányja magától hatalmának egyik legbiztosabb fegyverét, viszont ha Erdélyben a királyságbeli állapotokat akarná meghonosítani, akkor maga ellen zúdítja nemcsak a két erdélyi oláh egyházat, hanem e két egyház kezében levő oláhságot is.

AZ erdélyi oláhság féltékenyen őrzött ősi egyházi autonómiáját nem adja ki még „felszabadító testvéreinek sem! *

Érzem és tudom, hogy ezen — a legutolsó fejezetekben ismertetett — három hatalmas tényező megbuktatja „Rumânia-Mare^e-t s talán nem is remélt rövid időn belül. E politikai rendező erőknek nagy segítségére vannak a geográfiai és történeti (teremtő) erők is, melyek mind együttvéve, mint az „ezeréves jog igazsága” visszajuttatják a mi testünk éltető erejét, a mi arcunk egészséges színét, a mi elvesztett munkabírásunk, a mi lelki vigaszunkat: *Erdélyt*.

Keresetlen szavakkal írtam le mindazt — a megszabott keretek közé — amit az erdélyi oláhságról s vele kapcsolatban Erdélyről minden jó hazafinak tudnia kell. S az írás során nem a vigasztalás, nem a hangulatkeltés, csupán a minden nyitott kérdést megvilágosító, objektív tudás vezette pennámat. De zárszóba annyit mégis: *Sursum corda!*

TARTALOM-MUTATÓ:

Előjáró-beszéd.....	3
Az oláh nép. Az országról, hazáról való fogalma.....	5
Oláh-e vagy román ?.....	6
Az oláhság eredete	8
A történelem nem tud a „dáciai kontinuitásról”.....	9
A nyelvészeti megállapítások	10
Vallásának alapfogalmai sem dáciaiak.....	12
A topográfiai nevek sem dáciai eredetűek	13
Honnan vették az oláhok a „dáciai kontinuitás” elméletét? ..	15
A történelem cáfolja őket és adataikat	18
Az Oláhságnak Erdélybe való nagyobb szerű beözönlése s ennek okai.....	20
Ha az oláhok Erdélyben lettek volna	21
„Erdély Vitéz Mihály vajda uralma alatt”.....	24
Az oláh nemzetiségi öntudat ébredése	26